

Vold

Voldshandlinger i et psykoanalytisk perspektiv

Specialets samlede antal tegn
(med mellemrum & fodnoter): 155.699
Svarende til antal normalsider: 64,9

Louise Filholm, studie nr. 20001072

Specialevejleder Karen Vibeke Mortensen

10. semester, Psykologi
Speciale

Aalborg Universitet
D. 1. august 2011

Indholdsfortegnelse

1. SPECIALETS FUNDAMENT	1
1.1. INDLEDNING.....	1
1.2. MIT ÆRINDE.....	2
1.2.1. <i>Problemformulering:</i>	2
1.3. BEGREBSAFKLARING.....	3
1.3.1. <i>Aggression</i>	3
1.3.2. <i>Vold</i>	4
1.3.3. <i>Min brug af begreberne</i>	5
1.4. MIN ERFARING OG BAGGRUND FOR EMNEVALG.....	6
1.5. FREMGANGSMÅDE OG SPECIALETS OPBYGNING.....	6
2. INDDRAGELSE AF PRAKSIS	8
2.1. PRAKSISEKSEMPEL 1.....	8
2.1.1. <i>Fem fællestræk</i>	10
2.2. PRAKSISEKSEMPEL 2.....	11
2.2.1. <i>Hvad er det, der virker?</i>	12
3. AGGRESSION	13
3.1. AGGRESSION SOM EN MEDFØDT DRIFT.....	15
3.1.1. <i>Sigmund Freud</i>	15
3.1.1.1. Instinkter og lystprincippet.....	16
3.1.1.2. Kulturens byrde.....	16
3.1.2. <i>Otto Kernberg</i>	18
3.1.2.1. Affekter som drifternes byggesten.....	18
3.1.2.2. Aggression og raseri.....	18
3.1.2.3. Had.....	19
3.1.2.4. Aggression og personlighedsorganisering.....	20
3.2. AGGRESSION SOM EN REAKTION PÅ UDEFRAKOMMENDE FRUSTRATION.....	21
3.2.1. <i>Donald Winnicott</i>	22
3.2.2. <i>Heinz Kohut</i>	24
3.3. DELDISKUSSION.....	24
4. VOLDENS FUNKTION	28
4.1. MERVIN GLASSER.....	28
4.2. SELVOPRETHOLDENDE VOLD.....	29
4.3. SADOMASOCHISTISK SADISTISK VOLD.....	31
4.3.1. Kernekomplekset.....	32
4.4. SAMMENLIGNING AF DE TO TYPER VOLD.....	34

4.5.	FORHOLDET MELLEM AGGRESSION OG VOLD	36
4.6.	NARCISSISTISK SÅRBARHED OG JEG-SVAGHED	37
4.7.	EN INTERNALISERET BESKYTTENDE FUNKTION	38
4.7.1.	Udløser af voldelig adfærd	40
4.8.	DELDISKUSSION	40
5.	AFFEKTREGULERING OG MENTALISERING	44
5.1.	AGGRESSION	44
5.1.1.	Forholdet mellem arv og miljø	45
5.2.	FORNEMMELSE AF EGNE EMOTIONER	46
5.2.1.	Affektiv spejling.....	46
5.3.	PRÆ-MENTALISERINGSMODI – UDVIKLING AF MENTALISERING	47
5.4.	AFFEKTREGULERING	49
5.5.	MENTALISERING	50
5.6.	MENTALISERET AFFEKTIVITET	50
5.7.	IFM-A OG IFM-K	52
5.8.	MENTALISERING OG AGGRESSION	53
5.8.1.	Mentalisering, tilknytning og aggression.....	55
5.9.	VOLDELIG ADFÆRD	55
5.9.1.	Udvikling af vanemæssig aggressiv adfærd	56
5.9.2.	Kroppen som container i stedet for sindet	57
5.9.3.	Forsøg på et eksternalisere og eliminere fremmede dele af selvet.....	58
5.10.	DELDISKUSSION	59
6.	ILLUSTRATION I FORHOLD TIL PRAKSISEKSEMPLERNE	62
7.	KONKLUSION	66
7.1.	<i>Det almene plan, det alment menneskelige.....</i>	<i>66</i>
7.2.	<i>Det individuelle plan.....</i>	<i>67</i>
8.	PERSPEKTIVERING	70
8.1.	KØN	70
8.2.	BEHANDLING ELLER STRAF OG VOLDENS SVAGE TILSTEDEVÆRELSE I PSYKOLOGIEN.....	71
8.3.	ACCEPTABEL VOLD	73
8.4.	VOLD I SAMFUNDET	74
8.5.	MENTALISERING PÅ ET SAMFUNDSMÆSSIGT NIVEAU	76
	LITTERATURLISTE	78
	REFERENCELISTE.....	81

Abstract

The present thesis is a theoretical examination of the phenomenon of violence. The aim is to examine in which way psychoanalytical theory can contribute to an understanding of violence.

In order to reach an understanding of violence, an examination of the concept of aggression is needed. I examine different psychoanalytical perspectives on aggression and its roots. From this examination it seems relevant to understand aggression as an innate tendency, which can be tamed in a constructive manner during a good-enough early environment. In lack of such a good enough early environment the aggressive tendencies can, on the other hand, be enhanced and lead to antisocial behavior such as violence towards other people.

Subsequently, I examine the function of violence through Mervin Glasser's concepts of Self-preservative violence and Sado-masochistic violence. In self-preservative violence the aim is to negate a threat towards the psychical or psychological self and to remove the source of danger. In sado-masochistic violence the aim is to inflict physical and emotional suffering.

Finally, I examine individual differences in the use of violence through Fonagy et al.'s theory of mentalization and affectregulation. According to this theory violent behavior can be understood as negative mental states that cannot be regulated internally and therefore must be regulated through external action. The reason why the individual cannot handle the states internally is to be found in a momentary or more permanent inhibition of the capacity for mentalization. Mentalization is the process by which we implicitly and explicitly interpret ourselves and others as meaningful based on intentional mental states.

The theoretical formulations and understandings of the thesis are illustrated through the experiences of two practitioners, who work with violence offenders. This also acts as a way of testing the theory against reality.

The conclusion of the thesis is that from a psychoanalytical perspective there seems to be something universally human in aggressive and violent behavior. Although, at

the same time there seems to be something at the individual level which influences the individual's use of violence. The thesis concludes that the quality of the capacity for affectregulation and mentalization can be regarded as one of these influences.

Finally, I end the thesis by reflecting on some of the further questions and discussions the thesis raises such as gender differences, the distinction between treatment and punishment, and violence and mentalization in a greater societal perspective.

1. Specialets fundament

1.1. Indledning

Voldelig adfærd betragtes typisk i vores kultur som problematisk og uhensigtsmæssig adfærd. Det er en adfærd, der har store omkostninger, både på det personlige og på det samfundsmæssige plan. En voldshændelse er ofte en ubehagelig oplevelse for offeret, der efterfølgende kan opleve alvorlige fysiske og psykiske efterreaktioner. Også for gerningsmanden kan adfærden have store konsekvenser både i form af fysiske og psykiske mén, men også i form af en straf og de konsekvenser for hans liv, en sådan kan have. Den samfundsmæssige økonomiske omkostning som følge af vold er ligeledes betydelig og inkluderer udgifter til sundhedsvæsenet, udgifter i forbindelse med sygemeldinger og produktionstab samt udgifter til retsvæsenet og Kriminalforsorgen.

Forekomsten af vold er ofte blevet kædet sammen med psykosociale risikofaktorer. Dette er også tilfældet i en mindre dansk undersøgelse fra 2005 (Felding, 2005), der har fundet evidens for, at psykosociale risikofaktorer som omsorgssvigt, fysisk afstraffelse, psykopatologi hos forældrene samt misbrug af euforiserende stoffer eller alkohol er forbundet med forhøjet risiko for at begå kriminalitet, herunder vold. Eksistensen af en sådan høj hyppighed af de beskrevne opvækstvilkår bekræftes af omfattende internationale retspsykiatriske studier (Felding, 2005, Menuck et.al, 1981). Sådanne peger endvidere på en klar korrelation imellem vold og lav økonomisk levestandard samt på omfattende evidens for, at individets genetiske sammensætning har betydning for tilbøjeligheden til voldelig adfærd (Menuck et.al., 1981, Allen et.al, 2010).

Indenfor psykologien har man betragtet voldelig adfærd fra forskellige vinkler. Socialpsykologien har hovedsageligt betragtet voldelig adfærd ud fra social indlæringsteori eller som et gruppefænomen, mens individualpsykologien mere har haft fokus på betydningen af personlighedsforstyrrelser, temperamentsforskelle og diverse personlige evner som f.eks. impuls kontrol. I de seneste år har der endvidere

været et stigende fokus på adfærdsforstyrrelser som f.eks. ADHD som en forklaring på visse former for voldelig adfærd.

1.2. Mit ærinde

For fuldt ud at være i stand til at forstå et så komplekst fænomen som vold er vidtrækkende biopsykosociale betragtninger som ovenstående formodentligt nødvendige. I herværende afhandling er dette dog ikke min ambition. Mit ærinde med dette speciale er derimod at anlægge en bestemt vinkel på problemfeltet vel vidende, at jeg dermed udelader andre. Jeg vil anlægge en individualpsykologisk og dybdepsykologisk vinkel og undersøge, hvordan man på et psykoanalytisk grundlag kan forstå problemfeltet. Dette vil jeg gøre, idet jeg har en grundlæggende antagelse om, at psykoanalytisk teori kan forklare væsentlige aspekter ved vold.

Denne antagelse vil jeg undersøge igennem følgende problemformulering:

1.2.1. Problemformulering:

På hvilken måde kan psykoanalytisk teori bidrage til en forståelse af vold?

For at kunne løse den opgave mener jeg, at det er nødvendigt at undersøge, hvad der udløser vold herunder aggression, i hvilke situationer, det sker og i hvilke, det ikke sker. Med henblik på at kunne undersøge vold som et samlet fænomen vælger jeg at gå ud fra, at vold har en form for natur. Det er med andre ord denne natur, jeg vil undersøge. Det skal understreges, at jeg med ordet natur ikke forstår en essens i essentialistisk forstand, men blot ønsker at henvise til vold som et sammenhængende fænomen, der kan gøres til genstand for undersøgelse.

1.3. Begrebsafklaring

Ifølge Mizen (2003, pp. 285-287) indeholder mange gængse opfattelser af begrebet vold både fysiske, psykiske samt fantaserede og reelle elementer, hvilket skaber en del begrebsmæssig forvirring. Denne forvirring forøges yderligere af den sammensmeltning og forveksling af indholdsmæssig mening, der ifølge samme ses imellem beslægtede ord som voldsom, aggressiv, aggression, voldelig, destruktivitet og destruktiv. Brugen af disse ord i flæng, som var de synonyme, skyldes ifølge Mizen, at der begreberne imellem er et stort sammenfald af tilknyttede elementer oftest af affektiv eller adfærdsmæssig karakter, der gør, at de kan opfattes så beslægtede, at de synes at udtrykke det samme – selvom dette ikke er tilfældet. Psykologisk set må dette anses som utilfredsstillende, idet en sådan brug af begreberne i flæng, og det deraf afledte falske indtryk af ensartethed, tilslører væsentlige specifikke forhold ved de enkelte begreber og tilslører forholdet imellem begreberne, således at det bliver uklart, hvad der er årsag og hvad der er virkning, hvad der er mening og hvad der er motivation. Denne semantiske forveksling kan dermed også føre til en teoretisk uorden, hvor teori om mentale tilstande bliver smeltet sammen med teori om adfærd.

Med henblik på at undgå en sådan uhensigtsmæssig forveksling vil jeg begynde min teoretiske undersøgelse med en afklaring af begreberne ”*aggression*” og ”*vold*”. Disse to begreber fremstår som kernebegreber i herværende afhandling, der kan anskues som en fortløbende undersøgelse af disse to fænomener, og i særdeleshed vold. Derfor er behandlingen af begreberne her indledningsvis kort og skal blot forstås som et udgangspunkt for afhandlingens videre undersøgelse og afklaring af fænomenerne.

1.3.1. Aggression

Storr (1968) betegner aggression som ”*one of those words which everyone knows, but which is nevertheless hard to define*” og betegner endvidere aggression som ”*a portmanteau term which is fairly bursting at its seams*” (Menninger, 2007, p. 116). I lighed hermed peger Mizen (2003, p. 289) på, at aggression fremstår som et uklart begreb såvel i den akademiske litteratur som i dagligdags brug. Begge steder synes

der, ifølge Mizen, at være en intuitiv bevidsthed om, hvad begrebet indeholder, men alligevel fremstår begrebet så uklart, at ingen rigtig synes i stand til at give en klar definition af det.

I et opslagsværk over psykologiske og psykoanalytiske begreber definerer English og English (1958, ifølge Menninger, 2007, p. 117) aggression som ”*hostile action; action that causes fear or flight in another animal, or that – failing such effect – brings the aggressor into forceful contact with the other animal; or any such psychological equivalent for such attack*”. Denne definition fokuserer således på aggression som en ydre handling og adfærd.

I modsætning hertil definerer Laplanche og Pontalis (1973, p. 17) aggression som *en tendens eller samling af tendenser*, der finder *sit udtryk* i reel eller fantaseret adfærd, der har til formål at skade andre mennesker, f.eks. at ødelægge, ydmyge eller begrænse dem. Ifølge samme er destruktiv *fysisk* adfærd ikke den eneste form, aggression kan tage. De peger derimod på, at alle typer adfærd kan have en aggressiv funktion. Dette kan eksempelvis være tilbageholdelse af et tilbud om at hjælpe en anden person eller forklædt i symbolsk form som ironi.

1.3.2. Vold

Vold som særskilt fænomen optræder ikke i særlig høj grad i den psykoanalytiske teori (Glasser, 1998, p. 1, Perelberg, 1999, p. 1). Voldelig adfærd kan derimod siges at have levet en lettere skyggetilværelse i psykoanalysen igennem associerede begreber såsom acting out og aggression, som til gengæld begge har haft en stor plads i den psykoanalytiske teori. Perelberg (1999, pp. 2-3) peger på, at der indenfor psykoanalysen er omfattende begrænsninger i forståelsen af voldelig adfærd og efterlyser en bredere psykoanalytisk beskrivelse af vold.

Inspireret af Walker definerer Glasser (1998, p. 1) vold som ”*a bodily response with the intended infliction of bodily harm on another person*”. Med en sådan definition bliver brugen af begrebet vold således defineret som og begrænset til en fysisk, bevidst og intentionel handling imod en andens krop. Glasser ekskluderer herved i

sin definition verbal og anden form for symbolsk vold, ligesom han ekskluderer angreb på dyr og ikke-levende objekter. Ekskluderet er således også ubevidst motiverede (volds)handlinger, som f.eks. at træde ens dansepartner over fødderne.

Fonagy (2004, p. 181) definerer vold mere løst: *"Violence is extreme aggression, perhaps distinguished by the implicit intent to cause injury or death"*.

Hvor Glasser således lægger vægt på motivet om at gøre skade på den anden, er Fonagy mere forsigtig i den henseende; hans definition åbner i stedet op for muligheden for, at et sådan motiv ikke nødvendigvis er den primære årsag til den voldelige handling og at intentionen om at skade den anden kan være implicit. Fokuset i Fonagys definition er derimod på, at vold er resultatet af ekstrem aggression.

1.3.3. Min brug af begreberne

Fonagys definition er således på linje med Laplanche og Pontalis, der definerede aggression som en tendens, der kommer til udtryk i forskellige former for adfærd, herunder voldelig adfærd. Jeg vil i herværende afhandling benytte mig af begreberne aggression og vold i overensstemmelse hermed, altså en grundlæggende forståelse af aggression som en indre tilstand, der kan føre til voldelig adfærd som et fysisk adfærdsmæssigt fænomen. Igennem opgaven vil jeg forsøge at nuancere denne grundlæggende forståelse yderligere. For læsevenlighedens skyld vil jeg benytte mig af begreberne "voldshandlinger", "vold" og "voldelig adfærd" i flæng. Dette skal ikke forstås som en indholdsmæssig sondring, men udelukkende som et hensyn til læsevenligheden.

Det skal også bemærkes, at den type vold jeg vil beskæftige mig med i herværende speciale, er den form for vold, som man møder i Kriminalforsorgens regi, dvs. interpersonelle voldshandlinger, der ligger indenfor Straffelovens rammer.

1.4. Min erfaring og baggrund for emnevalg

Jeg har seks års erfaring med arbejdet med voldsudøvere igennem mit arbejde for Kriminalforsorgen. I løbet af de seks år har jeg ofte været slået af mange ligheder de voldsdømte imellem. Disse inkluderer en ofte meget forsimplet og unuanceret opfattelse af voldshændelsen samt baggrunden for og optakten til denne, ligesom de inkluderer en oplevelse fra voldsudøverens side af manglende mulighed for at vælge at agere anderledes, idet det efter manges udsagn *'bare pludselig slog klik'* for dem. Langt størstedelen af dem, jeg har arbejdet med, har efterfølgende været undrende overfor, hvorfor de ikke tænkte sig bedre om i situationen, således at den kunne have været undgået, idet de efterfølgende ikke mener, at volden har været konsekvenserne værd. I mange tilfælde har den pågældende flere voldsdomme bag sig og oplever at have vanskeligt ved at undgå vold og flere domme, på trods af en tilsyneladende fast beslutning om det modsatte.

Jeg har ofte spekuleret over, hvordan man kan forstå de ovennævnte ligheder og forstå, hvad der er, der gør, at netop disse mennesker havner i voldssituationer (igen og igen). Disse overvejelser har jeg taget med mig ind i mit psykologistudie i håbet om, at psykologien kunne hjælpe mig til en bedre forståelse af disse menneskers vanskeligheder og ikke mindst de barrierer, der forhindrer dem i at ændre deres voldelige adfærd. Nu er jeg ved vejs ende på studiet og er endnu ikke blevet klogere på netop disse punkter. Derfor er mit anliggende i herværende speciale netop dette.

1.5. Fremgangsmåde og specialets opbygning

Jeg vil indlede med i kapitel 2 at inddrage praksis. Dette vil jeg gøre igennem to fagpersoners praksiserfaringer med voldsudøvere. Hensigten med dette er dels at afgrænse den del af praksis, som jeg i herværende afhandling opererer indenfor og dels at have et praksisfelt at holde teorien op imod. I kapitel 3 vil jeg udforske forskellige psykoanalytiske forståelser og opfattelser af aggression og dennes oprindelse. I kapitel 4 følger en undersøgelse af Mervin Glassers forståelse af vold og voldens funktion. Dernæst vil jeg i kapital 5 undersøge Peter Fonagy og hans

kollegaers teori om affektregulering og mentalisering i forhold til voldelig adfærd. Disse teoretiske kapitler skal forstås som diskuterende indkredsninger i forhold til mit problemfelt og min problemformulering. For overskuelighedens skyld vil jeg løbende efter de teoretiske kapitler i deldiskussioner diskutere de enkelte teorier i forhold til min problemformulering samt diskutere teorierne indbyrdes. I kapitel 6 vil jeg forsøge at samle teorierne i en illustration i forhold til praksisfeltet. Dette skal samtidig fungere som en måde at afprøve teoriens relevans i forhold til praksis. Kapitel 7 indeholder konklusion på afhandlingen og kapitel 8 indeholder en perspektivering. I perspektiveringen vil jeg reflektere over den indsigt specialet har givet mig og over hvilke andre refleksioner, tanker og diskussioner denne giver anledning til for mig. Endeligt indeholder afhandlingen litteraturliste og referenceliste.

2. Inddragelse af praksis

Frem for at stille mig kunstigt uvidende overfor problemfeltet har jeg valgt at eksplicitere min erfaring, mine antagelser og min forforståelse i det foregående kapitel. Jeg er dog samtidig klar over risikoen ved udelukkende at basere herværende speciale på mine egne subjektive erfaringer med voldsudøvere samt risikoen for blot at udvælge og anvende teori, der bekræfter disse. Med henblik på at undgå sådanne cirkulære slutninger og bekræftelsesbias har jeg derfor afholdt to uformelle interviews med to fagpersoner, der også arbejder med voldsmænd. Jeg har bevidst valgt to fagpersoner, der arbejder indenfor en anden teoretisk referenceramme, nemlig en kognitiv, for at sikre, at der ikke kan ligge en bagvedliggende teoretisk cirkularitet i vores opfattelser. Hensigten med praksiseksemplerne er således at have et neutralt praksisfelt at forholde teorien til med henblik på at undersøge, om teorien også giver mening på et praksisplan.

2.1. *Praksiseksempel 1*

Lars Uldahl Brøndum (fremover LUB) er certificeret Anger Management instruktør og har i Kriminalforsorgens regi gennemført adskillige Anger Management kurser. Jeg foretog d. 15.06.11 et uformelt interview med LUB med henblik på at opnå viden om hans praksiserfaring med voldsudøvere. Nedenstående er gengivet efter udførlige noter af LUB's udtalelser, der efterfølgende er blevet bekræftet og godkendt af LUB.

Anger management kurserne har en varighed på 8 lektioner af 2 timer pr. gang og tilbydes af Kriminalforsorgen til betingede dømte, prøveløsladte og til indsatte i udvalgte fængsler.

I Anger Management programmet ansues vrede som en følelse. Det vil sige som noget alment, vi alle oplever og som kan udtrykkes på forskellige måder, hvoraf nogle er mere hensigtsmæssige end andre. Arbejdet i programmet handler dybest set om at gøre deltagerne opmærksomme på, hvordan de udtrykker deres vrede og ikke mindst at gøre dem opmærksomme på, at de selv har mulighed for at påvirke hvilket udtryk, de lader deres vrede få. Anger Management programmet er ikke et

psykologisk program, men et praksisorienteret program, der sigter imod at give deltagerne nogle simple adfærdsmæssige redskaber til at håndtere deres vrede på mere hensigtsmæssig vis.

Det første skridt hen imod en sådan indsigt handler om at gøre dem bedre til at aflæse de fysiske kendetegn ved vrede igennem kropssproget. Dette handler både om deres eget og andres kropssprog. Ifølge LUB har størstedelen af deltagerne yderst svært ved at mærke deres egen krop og har derfor svært ved at mærke de fysiske indikationer på, at de er ved at blive vrede. Ofte har de en oplevelse af, at de i den specifikke voldssituation ”bare pludselig tændte af, fordi det bare lige pludselig slog klik”. Arbejdet i programmet hjælper dem til at identificere de fysiske kendetegn og signaler ved vrede, som de selv oplever, som f.eks. hjertebanken, knyttede næver og sved. Samtidig bliver de bedre til at aflæse andres kropssprog. Ifølge LUB er dette typisk meget vanskeligt for denne målgruppe, der også ofte er tilbøjelige til at tro det værste om andre folk og kun i meget begrænset omfang er i stand til at forholde sig til den andens hensigter. Hvis personen f.eks. tror, at den anden stødte ind i ham med vilje eller kigger på hans kæreste, fordi han vil score hende, er det sådan, det er. De tolker automatisk den andens hensigter ud fra deres egne negative tanker og forestillinger. Ligeledes har denne målgruppe ofte meget svært ved at se, at det omvendte på tilsvarende vis gør sig gældende, altså at det f.eks. kan virke provokerende for andre, hvis han selv støder ind i dem eller kigger på deres kæreste.

Arbejdet i programmet hjælper deltagerne til at dele optakten til voldshandlingen op i bidder, således at de får en fornemmelse af, at det faktisk ikke bare slog klik for dem lige pludselig, men at der reelt har været en optakt, der har forløbet over længere tid. Programmet indeholder også et omfattende arbejde i forhold til refleksion omkring fordelene og ulemperne, både på kort og langt sigt, ved deres voldshandlinger. Endvidere indeholder programmet rollespil med konfliktsituationer, hvor deltagerne både prøver at agere ’som de plejer’ og prøver at agere mere assertivt ud fra en specifik model, hvor de lærer at verbalisere, hvad de er vrede over og hvad de gerne vil have, at den anden skal gøre. Rollespillene optages og giver ifølge LUB deltagerne en klar fornemmelse af, at de rent faktisk er i stand til at have en bevidst indflydelse på deres adfærd og at det også er muligt at forsøge at løse konflikter på

verbal vis. Dette støttes af arbejde med yderligere alternative adfærdsreaktioner, som f.eks. at tælle til ti eller at gå fra konflikten.

Det er LUB's vurdering, at mange af deltagerne har meget selvtillid, men yderst ringe selvværd. Det er personer, der har lidt mange nederlag og som omverdenen ofte reagerer negativt på. De er typisk ikke vant til at få positiv feedback fra nogen, og de har ofte en følelse af og en forestilling om, at de ikke dur til noget. Det er LUB's vurdering, at dette skaber en stor usikkerhed i dem til trods for, at de på baggrund af deres høje selvtillid ofte puster sig selv vældigt op.

2.1.1. Fem fællestræk

LUB vurderer, at denne målgruppe grundlæggende udviser fem fællestræk:

- De er *letantændelige*. De provokeres let, og der skal ikke meget til, før de rammer "det røde felt".
- De forholder sig kun til sig selv og har således et *begrænset perspektiv*.
- De har en *forsimplet opfattelse* af konfliktsituationen, der typisk kun er baseret på deres egne negative forestillinger.
- De har en grundlæggende indstilling om, at man ikke går fra en konflikt, idet det ville være at *tabe ansigt*.
- De *fortryder* ofte voldshandlingen efterfølgende, idet de ikke mener, at den var konsekvenserne værd.

At denne målgruppe typisk bruger/har brugt hænderne i stedet for munden, tror LUB er en kombination af, at de er dårlige til at udtrykke sig, har svært ved at aflæse andres kropssprog, har svært ved at mærke, når de bliver vrede og sidst men ikke mindst, at de igennem gentagne erfaringer har lært, at vold er et effektivt middel til at få sin vilje. Det er LUB's vurdering, at Anger Management programmet er et effektivt kursus og at det, der i kurset har effekt er, at deltagerne er motiverede (de er der på frivillig basis og ikke som en del af deres dom), at virkemidlerne er simple, og at de på kurset får vist, hvordan de ret nemt kan gøre deres hverdag meget mindre

konfliktfyldt og dermed også kan undgå de negative konsekvenser vold har for deres liv.

2.2. *Praksiseksempel 2*

Psykolog David Oehlenschläger (fremover DO) er ansat ved Kriminalforsorgen. Jeg afholdte d. 02.05.11 et tilsvarende uformelt interview med DO, som efterfølgende har bekræftet og godkendt nedenstående.

DO har ansvaret for det mest intensive voldsforebyggelsesprogram, der findes i Kriminalforsorgen, kaldet VFP (Voldsforebyggelsesprogrammet). Dette er et intensivt behandlingsprogram, som tilbydes i Vridsløselille Statsfængsel. Der er otte afsonere på hvert hold. Disse otte er nøje udvalgt ud fra en gennemgribende visitation. Inden start i programmet indgås der en psykologisk kontrakt med hver enkelt, ligesom der på dette tidspunkt foreligger et stort arbejde med at opbygge motivation for forandring. Programmet er et høj-intensivt program på 200 timer for afsonere med mere end én voldsdom bag sig. Det drejer sig om mennesker med et mønster af vold i deres liv og hvor volden er en integreret del af deres liv, hvilket gør, at de ifølge DO ofte oplever vold som en normal social omgangsmåde. Størstedelen af deltagerne har ifølge DO grader af antisocial personlighedsforstyrrelse.

Det er ikke en psykoanalytisk psykoterapeutisk gruppe. DO vurderer, at en sådan formodentlig ikke er mulig at lave med denne målgruppe, idet de ikke er i stand til og/eller villige til at udvise den nødvendige grad af sårbarhed i forhold til følelser og deres baggrund, som en decideret psykoanalytisk gruppe ville kræve. Arbejdet i gruppen er derimod baseret på et kognitivt fundament. Det er ekstremt struktureret og lægger stor vægt på psykoeducation. Sammensætningen af dette indhold gør ifølge DO, at det er muligt at engagere deltagerne i gruppen.

Arbejdet i programmet hjælper den enkelte til at identificere, hvad hans eksterne og interne risikofaktorer i forhold til tilbagefald til voldskriminalitet er. Eksempler på eksterne risikofaktorer kunne være miljøet eller økonomi og eksempler på interne

kunne f.eks. være manglende impuls kontrol, dårlige problemløsningsstrategier osv. Denne identifikation af risikofaktorer er fundamentet for programmet. Når risikofaktorerne er identificeret går det videre arbejde ud på at finde en (bedre) måde at håndtere disse risikofaktorer på, samt at lægge en forebyggelsesplan i forhold til de udpegede fremtidige risikofyldte situationer.

2.2.1. Hvad er det, der virker?

DO's overordnede erfaring er, at programmet virker. Han identificerer fem overordnede årsager hertil:

- 1) Relationen til terapeuten. For mange er det første gang de oplever, at de kan stole på et andet menneske. Deres øvrige relationer har typisk været/er typisk farvede af mistillid, hvorfor det er af stor betydning, at de oplever en tillidsfuld relation til et menneske, som de kan stole på.
- 2) De opnår problemerkendelse via programmet.
- 3) De får vendt og drejet deres problemstilling igen og igen, hvilket skaber indsigt.
- 4) De får skabt mere fleksibilitet i deres tænkning, hvilket giver dem mulighed for at handle anderledes. Deres automatiske tænkning ændrer sig.
- 5) Deres narrative fortælling om sig selv ændrer sig.

Efter dette indblik i praksis vil jeg nu vende mig imod teorien. Jeg vil senere vende tilbage til LUB's og DO's praksiserfaringer og forholde teorien til disse.

3. Aggression

Det er svært at forholde sig til voldelig adfærd uden også at forholde sig til aggression. At de to begreber synes så tæt forbundne, tror jeg, for det første skyldes, at psykologien i vid udstrækning traditionelt set synes at have opfattet vold mere som et udtryk for aggression end som et psykologisk interessant fænomen i sig selv. Og for det andet tror jeg, at det skyldes, at det er svært at forestille sig voldelig adfærd, hvor der ikke forekommer aggression. Shengold (Perelberg, foreword, p. xiii) definerer f.eks. vold som et tab af kontrol over aggressive impulser, der leder til handling. Han siger hermed, at det er aggression, der forårsager voldelig adfærd. Ud fra en sådan definition kan man således ikke forestille sig voldelig adfærd uden aggression.

Med henblik på at blive klogere på voldelig adfærd vil jeg derfor starte med at kigge på, hvordan man kan forstå aggression, dennes oprindelse og funktion.

Aggression er ikke noget entydigt begreb, idet det både kan bruges som en betegnelse for en følelsesmæssig tilstand i form af vrede følelser og en bred vifte af adfærd rækkende fra selvbeskyttende til destruktive aggressive handlinger. Den begrebsmæssige forvirring er ikke blevet mindre med tiden, tværtimod har begrebet udviklet sig og haft skiftende betydning igennem tiden. En yderligere komplicerende faktor er, at aggression som begreb ligger tæt op af en del andre beslægtede begreber. F.eks. brugte både Freud og Klein flere gange betegnelserne aggression, destruktivitet og sadisme i flæng (Mitzen, 2003, p. 289 og Perelberg, 1999, p. 20). En sådan ikke-stringent brug af begrebet har kun bidraget yderligere til den begrebsmæssige forvirring.

Der findes ingen alment accepteret definition af 'aggression'. Til forskel fra et begreb som f.eks. 'libido', der er et teoretisk begreb, er aggression taget fra dagligdagens sprog, hvilket medfører en vis uklarhed og tvetydighed fra den almene brede brug af begrebet. Ligeledes er det ifølge Glasser (1979, pp. 280-281) ofte i både teoretiske og kliniske præsentationer ikke tydeligt, hvorvidt der bliver refereret til aggression som en primær instinktiv drift, som en adfærdsmæssig respons på

f.eks. frustration, som en følelse såsom f.eks. fjendtlighed eller som en holdning såsom antagonisme.

Dette til trods synes der på tværs af de forskellige teoretiske skoledannelser at være generel enighed om aggressions universelle karakter. Derimod er der langt fra konsensus om, hvor aggression stammer fra. Aggressions oprindelse har således givet anledning til meget diskussion indenfor psykologien, og har sågar ifølge Perelberg (1999, p. 19) været ét af de emner, der har genereret mest debat indenfor den psykoanalytiske teori. Denne debat har både inden for psykoanalysen og inden for psykologien generelt set været centreret omkring, hvorvidt aggression stammer indefra som en medfødt drift eller om der er tale om en reaktion på frustration, som først sættes i gang som følge af ydre påvirkninger.

Også inden for filosofien har denne diskussion spillet en væsentlig rolle idet spørgsmålet om, hvorvidt vi grundlæggende fødes gode og først senere hen bliver korrumpet af civilisationen og kulturen, som Rousseau (1712-1778) mente, eller om livet i sin natur er sølle, grimt og brutalt, fordi vi grundlæggende fødes fulde af synd og ondskab, som Hobbes (1588-1679) mente, må betragtes som centralt for hele forståelsen af det at være menneske (Shengold i Perelberg, 1999, p. xiii).

Psykoanalysens skaber Sigmund Freud mente ligesom Hobbes, at vi mennesker fødes med nogle grundlæggende onde og fjendtlige tilbøjeligheder overfor hinanden. Han mente, at denne primitive fjendtlighed overfor hinanden skyldes, at vi fødes med aggressive drifter, som vi er styret af og som altså uundgåeligt medfører en fjendtlighed overfor hinanden (Freud, 1929, p. 56).

3.1. Aggression som en medfødt drift

3.1.1. Sigmund Freud

Den østrigske læge Sigmund Freud (1856-1939) står som en af hovedeksponenterne for den opfattelse, at aggression er en medfødt drift og et uudryddeligt træk ved selve den menneskelige natur.

Men Freud har dog ikke altid tænkt således. Oprindeligt mente han, at mennesket udelukkende er drevet af to grunddrifter: selvopretholdelsesdriften (livsdriften) og seksualdriften. Selvopretholdelsesdriften har med de fysiske behov for mad, hvile og lignende at gøre og har til formål at sikre individets overordnede overlevelse. Seksualdriften derimod her med individets stræben efter lyst og kærlighed at gøre. Freud afviste derfor i 1908 Alfred Adlers oprindelige hypotese om et aggressivt instinkt i mennesket. Senere trak Adler sin hypotese tilbage, idet han alligevel ikke mente, at den aggressive komponent i menneskets psyke kunne betragtes som en konstant. Til gengæld var Freud nu, ikke mindst på baggrund af det indtryk, som den første verdenskrigs rædsler havde gjort på ham, blevet overbevist om, at der også eksisterer et aggressivt instinkt i mennesket. Denne udvikling i Freuds tænkning skal ses i lyset af, at han i samme periode dannede sin dualistiske teori om livs- og dødsinstinkterne Eros og Thanatos (Freud, 1920 og Laplanche og Pontalis, 1973, pp. 16-17).

Eros er det livsopbyggende instinkt i mennesket, som både seksualiteten og jegerdrifterne er bundet til, og hvis energikilde kaldes libido. Modsætningen hertil er det livsnedbrydende dødsinstinkt Thanatos, som aggressionen er bundet til, og hvis energikilde Freud kalder destrudo.

Ifølge Laplanche og Pontalis (1973, p. 17) benytter Freud begrebet om et aggressivt instinkt som dødsinstinkt rettet udad, altså som det udadrettede resultat af dødsinstinkt. På tilsvarende måde som han således betragter aggression som afledt af dødsdriften, betragter han seksualdriften som afledt af livsdriften (Mortensen, 2001, p. 293).

Dødsinstinktet, og som følge deraf også den aggressive drift, er ifølge Freud til stede fra fødslen og arbejder fortløbende med det han kalder 'at opløse forbindelser', i modsætning til Eros, som søger at 'etablere forbindelser' (Freud, 1938 og Perelberg i Perelberg, 1999, p. 21). Freud siger herom: "*In the case of the destructive instinct we may suppose that its final aim is to lead what is living into inorganic state*" (Freud, 1938) altså at bringe alt levende tilbage til den livsløse tilstand. Freud antager således, at der i alt organisk stof er en indbygget form for stræben mod at vende tilbage til en uorganisk tilstand og denne stræben viser sig, ifølge Freud, som aggression.

3.1.1.1. Instinkter og lystprincippet

Med instinkter mener Freud kraftfulde medfødte kræfter, som motiverer og styrer vores handlinger. Et aktiveret instinkt skaber en psykologisk tilstand af forøget arousal, som man oplever som ubehagelig, såsom sult eller tørst. Freud mente så, at målet med al adfærd er at opnå lyst og undgå ulyst eller smerte, det såkaldte lystprincip. For at opnå dette vil individet handle i overensstemmelse med sine instinkter, f.eks. ved at drikke, hvormed den ubehagelige spænding ved tørst reduceres. En sådan driftreduktion genopretter kroppens tilstand af ligevægt, hvor der ikke forekommer aktive behov (homeostasis), og er ifølge Freud den primære måde, hvorpå vi opnår nydelse (Freud, 1929, pp. 22-23 og Ewen, 2003, p. 15).

Freuds opfattelse var dog, at aggression rækker ud over lystprincippet forstået på den måde, at udladning af aggression i sig selv ikke, til forskel fra udladning af libido, er ledsaget af lyst. En opnåelse af lyst i forbindelse med udladningen af aggression kan derimod kun ske, hvis aggressionen bliver blandet med libido, altså erotiseret, og rettet imod repræsentationer af eksterne objekter (Freud 1920, p. 63, Freud 1923, p. 233, Freud 1930, p. 478 og Brenner 1971, p. 2).

3.1.1.2. Kulturens byrde

Ifølge Freud er menneskets mål med livet dybest set at leve efter ovenstående lystprincip. Dette umuliggøres imidlertid, fordi vi lever i en bestemt kultur med

bestemte normer og værdier, som umuliggør den umiddelbare driftstilfredsstillelse (Freud, 1929). Dette betyder i bund og grund, at vores kultur forhindrer os i at blive lykkelige.

Freud mente, at vores medfødte seksuelle og aggressive instinkter omfatter lysten til at voldtage og dræbe.

Bag alt dette står der det stykke virkelighed, som gerne fornægtes: at mennesket ikke er et blidt, kærlighedssøgende væsen, som i det højeste er i stand til at forsvare sig, når det angribes; men at det til de drifter, det er udstyret med, også kan regne en god portion aggressionstilbøjelighed. Som følge heraf er Næsten¹ for ham ikke blot en mulig medhjælper og et muligt seksualobjekt, men Næsten er også en fristelse for ham - det er fristende overfor denne at tilfredsstille sine aggressioner, at udnytte dennes arbejdskraft uden vederlag, at bruge denne seksuelt til trods for manglende billigelse, at sætte sig i besiddelse af dennes ejendom, at ydmyge ham, berede ham smerter, martre ham og dræbe ham. Homo homini lupus (mennesket er en ulv mod menneskene).

(Freud, 1929, pp. 55-56)

Samfundet og andre mennesker accepterer dog ikke en sådan aggressiv og voldelig adfærd, hvilket ifølge Freud, gør konflikter mellem individet og samfundet uundgåelige. Det samme gælder intrapsykiske konflikter, idet vi må lære at fortrænge og sublimere disse stærke, men forbudte, impulser ind i andre aktiviteter, der er socialt acceptable.

Men på trods af forsøg på kompromiser og substitutter, der er så tætte på de oprindelige mål som muligt indenfor samfundets tilladte grænser, vil det ifølge Freud ikke være fuldt ud tilfredsstillende for mennesket. Vi vil derimod alle have en rest af ubehagelig psykologisk spænding, som ikke kan finde en social acceptabel udladning. Og dette er, ifølge Freud (1929), prisen vi må betale for at leve i et civiliseret samfund.

¹ "Næsten" henviser til individets næste, altså individets medmennesker.

3.1.2. Otto Kernberg

Den amerikanske psykoanalytiker Otto F. Kernberg (1928-) er en af dem, der siden Freud har fastholdt hans teori om en medfødt aggressionsdrift, om end han har ændret den indholdsmæssige forståelse heraf væsentligt.

3.1.2.1. Affekter som drifternes byggesten

Kernberg (2004, pp. 11, 28-29) opfatter affekter som instinktive bestanddele af den menneskelige adfærd, det vil sige medfødte dispositioner, som er ens for alle mennesker. Han forstår affekter som genetisk bestemte måder at reagere på, som i første omgang bliver udløst af forskellige fysiologiske og kropslige oplevelser og siden hen af udviklingen af objektrelationer fra livets begyndelse og frem.

Oplevelsen af selvet i forhold til et objekt under intense affektive tilstande danner en intrapsykisk verden af affektivt ladede objektrelationer af enten tilfredsstillende eller aversiv karakter. De basale psykiske oplevelser, som vil komme til at udgøre det dynamisk ubevidste, udgøres ifølge Kernberg af disse dyadiske relationer imellem selvrepræsentationen og objektrepræsentationen (Kernberg, 2004, p. 30).

Ud fra disse tidlige objektrelationer bliver de affekter, som individet oplever, organiseret som enten tilfredsstillende, belønnende, behagelige affekter under den samlede overskrift libido, eller som smertefulde, aversive, negative affekter under overskriften aggression. Disse to overordnede enheder, libido og aggression, forstår Kernberg ligesom Freud som drifter, om end Kernberg således som beskrevet tillægger driftbegrebet en anden indholdsmæssig betydning end Freud gjorde.

3.1.2.2. Aggression og raseri

Raseri (eng: rage) repræsenterer for Kernberg den basale affekt i aggression som en drift. Det er også her at had, misundelse, vrede, aversion, afsky, foragt og irritabilitet findes, hvilket ifølge Kernberg forklarer aggressions mangfoldighed og omskiftelighed (Kernberg, 2004, pp. 28-31).

Raseri har ifølge Kernberg flere funktioner, der gradvist udvikles i løbet af barnets udvikling. Den tidligste funktion er at eliminere eventuelle kilder til irritation eller smerte. Raseri er således ifølge Kernberg altid sekundært til frustration eller smerte, om end raseriets intensitet afhænger af temperamentsmæssige faktorer. Raseris anden funktion er at eliminere de ting, der står i vejen for individets tilfredsstillelse. Det tredje udviklingsmæssige niveau af raseris funktion er elimineringen af onde objekter. Med dette menes tilsyneladende bevidste kilder til frustration, der står imellem selvet og tilfredsstillelsen af et behov (Kernberg, 2004, pp. 32-33). På et stadig mere kompliceret udviklingsmæssigt niveau er ønsket ikke længere at ødelægge objektet, men derimod at få det til at lide. Her bevæger Kernberg sig altså på det komplekse område, hvor lyst og smerte bliver blandet. Sadisme udtrykker ifølge ham en blanding af aggression med lyst, hvor den oprindelige raseriaffekt synes omdannet til had med en ny stabil strukturel karakteristik. På det næste trin af udviklingen skifter ønsket om at få det onde objekt til at lide til et ønske om at dominere og kontrollere det onde objekt, idet selvet derved kan undgå frygten for forfølgelse af objektet (Kernberg, 2004, p. 33).

3.1.2.3. Had

Had er i Kernbergs opfattelse en kompleks, struktureret følelse, der er afledt af raseri. Kernberg skriver, at *"The object relation framing this affect concretely expresses the desire to destroy or dominate the object* (Kernberg, 2004, p. 33). Had udtrykker således et ønske om at ødelægge et ondt objekt, at få det til at lide eller at kontrollere det. Had udtrykker derved, for Kernberg, samme grundlæggende ønske og funktion som ses i de senere udviklingsmæssige niveauer af raseri, hvilket må skyldes, at han som beskrevet opfatter had som afledt af raseri.

I modsætning til raseriets akutte pludselige opståen, er had ifølge Kernberg en kronisk, stabil affekt, der ofte synes karakteristisk for personen. En næsten uundgåelig konsekvens af had er dets retfærdiggørelse i form af hævn overfor det frustrerende objekt. Ønsket om hævn er således typisk for had. Ifølge Kernberg (2004, p. 33) er had også typisk ledsaget af paranoid frygt for gengældelse, således at paranoide træk, ønsket om hævn og sadisme går hånd i hånd.

3.1.2.4. Aggression og personlighedsorganisering

Ifølge Kernberg (2004, pp. 8-9) indeholder den normale (ikke-patologiske) personlighedsorganisering, som Kernberg betegner *neurotisk personlighedsorganisering*, evnen til sublimering af aggressive impulser, evnen til affekt- og impuls kontrol, evnen til at modstå angreb uden at reagere overdrevent herpå, evnen til at reagere beskyttende samt evnen til ikke at dreje aggressionen mod selvet.

Hos personer med *borderline personlighedsorganisering* derimod ses, ifølge Kernberg (2004, pp. 13, 16), overdreven aggression og relateret psykopatologi af aggressive affektudtryk. Ligeledes ses en jeg-svaghed, der både har specifikke og non-specifikke udtryk. De specifikke aspekter omfatter en overvægt af primitive forsvarsmekanismer og de nonspecifikke aspekter omfatter manglende angsttolerance, manglende impuls kontrol og mangelfuld evne til sublimering. Yderligere peger han på mangelfuld differentiering af selvet og objektet og en deraf følgende sløring af jeg-grænserne (Kernberg, 1967, pp. 659-660).

Hoveddefekten ved *borderline personlighedsorganiseringen* er ifølge Kernberg en intensivering og patologisk fiksering af splitting-processerne og en deraf følgende manglende evne til at skabe syntese mellem de positive og negative introjekter og identifikationer. Det er altså integrationen af de libidinøse og aggressivt ladede selv- og objektrepræsentationer, der slår fejl (Kernberg, 1967, p. 672 og Mortensen, 2001, p. 189). Kernberg mener, at denne fejlslåede integration skyldes en særlig stor intensitet i den aggressive drift. Om baggrunden for denne særlig store intensitet siger han: “ ... *excessive aggression may stem both from a constitutionally determined intensity of aggressive drives or from severe early frustration* ” (Kernberg, 1967, p. 665). Altså at den både kan skyldes voldsom tidlig frustration og medfødt konstitution.

Den dominerende aggression gør, at splittingen må opretholdes, da de gode objekter ellers trues af de onde. Den manglende integration umuliggør udviklingen af hele objekter og objektkonstans og fører til en defensiv deling af jeget i form af splitting. Dette forsvar forstærkes yderligere af andre forsvarsmekanismer, der er

karakteristiske for denne personlighedsorganisering, nemlig primitiv idealisering, benægten, omnipotens, devaluering samt tidlige former for projektive mekanismer herunder projektiv identifikation (Kernberg, 1967, pp. 666 – 672 og Mortensen, 2001, p. 189).

Konsekvensen af den manglende integration af positive og negative introjektioner til oplevelsen af et helt samlet objekt, der både er godt og ondt, er, at jegets evne til at opleve bl.a. omsorg for andre og skyld er stærkt nedsat, idet objektet kun opleves som fuldstændigt ondt (eller godt) (Kernberg, 1967, p. 672). Ligeledes antager disse menneskers depressive reaktioner karakter af primitive former for impotent raseri og en følelse af at være blevet besejret af eksterne kræfter, frem for sorg over tabet af et godt objekt.

Overordnet set mener Kernberg, at genetiske faktorer er ansvarlige for det ustabile temperament og den dominerende tilstedeværelse af aggression hos mennesker med denne personlighedsorganisering, men at miljøet også spiller en væsentlig rolle. Mortensen (2001, p. 305) peger på, at Kernberg generelt i sine senere arbejder har mindre fokus på de medfødte aspekter af aggression, mens hans forståelse for betydningen af omsorgssvigt og mishandling for udviklingen af aggression synes at være øget betragteligt.

3.2. Aggression som en reaktion på udefrakommende frustration

Som beskrevet indledningsvist er der i modsætning til Freud, og delvist i modsætning til Kernberg, imidlertid også nogle, der mener, at aggression skal forstås som en reaktion på en udefrakommende frustration.

Disse følger hermed traditionen efter Ferenczi's arbejde, der fokuserede på effekten af deprivation og traumer hos børn (Perelberg i Perelberg, 1999, p. 19). Aggression er i dette perspektiv f.eks. blevet opfattet som resultatet af fejl i den affektive afstemning (Stern, 2000), resultatet af negative affektive oplevelser (Osofsky og

Elberhart-Wright, 1988), resultatet af det lille barns deprivation og manglende behovstilfredsstillelse (Fairbairn, 1954) eller som et forsvar imod en trussel mod det psykologiske selv, som jeg senere vil vende tilbage til, at Fonagy og hans kollegaer opfatter aggression som.

Ifølge Parens (1979 og Perelberg, 1999, p. 31) findes der ingen evidens for, at der forekommer destruktiv adfærd hos børn, der *ikke* har været udsat for betydelige oplevelser af smerte, deprivation eller frustration. En lignende konstatering gør Mortensen (2001, p. 306), når hun i forbindelse med Ainsworths tilknytningstyper pointerer, at der er fundet overbevisende belæg for, at manglende omsorg fører til overdreven aggressiv adfærd både på kort og langt sigt og at der i forlængelse heraf ikke er noget hverken i Ainsworths eller hendes efterfølgeres arbejde, der tyder på, at der er børn, som trods tilstrækkelig omsorg udvikler sig til at blive særlig aggressive.

3.2.1. Donald Winnicott

Den britiske psykoanalytiker Donald Winnicott (1896-1971) mente, at aggression stammer fra tidlige traumatiske relationelle oplevelser, såvel som instinktive kræfter.

Winnicott opfattede aggression i barnet som en naturlig del af barnets udvikling, idet barnet igennem aggressionen har mulighed for at undersøge grænserne for dets personlighed, ligesom den giver barnet mulighed for at teste dets omgivelser og hjælpe barnet med at forholde sig til omgivelserne. Winnicott (1969, p. 5) beskriver følgende proces:

"(1) Subject relates to object. (2) Object is in process of being found instead of placed by the subject in the world. (3) Subject destroys object. (4) Object survives destruction. (5) Subject can use object."

Objektet må besejres, rent symbolsk, før subjektet kan opfatte det (objektet) som en separat person. Winnicott opfatter således aggression og destruktivitet som nødvendige faktorer i separationen mellem selvet og objektet. Objektet bliver elsket og hadet, søgt og angrebet, alt imens barnet stoler på, at det overlever. Og såfremt

objektet er i stand til at overleve angrebene, kan subjektet bruge objektet (Winnicott, 1969 og Perelberg, 1999, p. 26). Moderen er det oprindelige objekt og fungerer samtidigt som en ”container” for barnets aggression, hvorved hun hjælper barnet med at håndtere sin aggression, såfremt hun forbliver rolig.

Overordnet set mente Winnicott, at omsorgen fra en god nok mor og gode nok forældre generelt gør, at barnet udvikler sig positivt og er i stand til at nyde og drage hensigtsmæssig fordel af den naturligt indefra kommende aggression (Winnicott, 1964, p. 99). Han skelnede imellem ”*aggressiveness*” som en livskraft, der var nødvendig for udvikling og ”*anti-social behaviour*”, som for ham var forbundet med emotionel deprivation fra omgivelserne (Perelberg, 1999, p. 26). Han mente således, at aggression på den ene side udgør en væsentlig energikilde for os mennesker og at aggression kan være nødvendig for fremadskridende udvikling, idet vi uden aggression ikke ville være i stand til at hævde eller beskytte os selv og andre, lære eller arbejde effektivt, separere os fra andre eller udvikle autonomi (Winnicott, 1963). Men han mente også, at aggression omvendt kan føre til destruktivitet og vold, såfremt barnet ikke har modtaget god nok omsorg. Denne ikke gode nok omsorg betyder bl.a., at barnet ikke får udviklet en følelse og fornemmelse af bekymring for andre (eng: concern) samt aldrig får udviklet en fornemmelse af skyld. Begge manglende evner forbinder Winnicott direkte med udøvelsen af antisocial adfærd, herunder vold. Dette skyldes til dels, at individet pga. de manglende evner, aldrig opnår en personlig ansvarsfølelse i forhold til at tøjre den medfødte destruktivitet og aggressivitet (Winnicott, 1984, pp. 81-82, 100-112). En yderligere konsekvens af den ikke gode nok omsorg er, at barnet ikke får udviklet et rum i personligheden til leg og dermed ikke får udviklet evnen til at symbolisere. Som følge heraf kan individet ikke benytte symbolsk tænkning som en måde at rumme den indre destruktivitet, der i stedet må handles ud ved hjælp af voldelig adfærd (Winnicott, 1984, p. 81).

Aggression kan altså ifølge Winnicott bruges enten konstruktivt og udviklingsmæssigt, eller destruktivt og regressivt.

3.2.2. Heinz Kohut

En anden psykoanalytiker med stor betydning for opfattelsen af forholdet mellem individet og miljøet er Heinz Kohut (1913-1981). I 1967 skrev han en banebrydende artikel om narcissistisk raseri (Kohut, 1967 og Perelberg, 1995, p. 4), hvori han beskrev aggression som fremkaldt af hændelser i patientens liv, og ikke som en medfødt instinktiv udladning. Kohut beskrev, hvordan narcissistiske patienter er sensitive overfor udefrakommende provokationer og at de har såkaldte 'raseri-' og 'raseri-og-hævn-tilbøjelige' personligheder (rage- og rage-and-revenge-prone personalities). Ønsket for disse mennesker er ifølge Kohut at vende en passiv oplevelse til en aktiv, en såkaldt identifikation med aggressor mekanisme og således påføre andre de ting, som subjektet selv frygter.

Kohut mente, at raseri kun er én form for menneskelig aggression. En anden type er en mere moden form for aggression, som er under jeg'ets kontrol. Også Kohut skelnede således mellem ikke-hensigtsmæssig og hensigtsmæssig aggression.

3.3. *Deldiskussion*

Freud mente som beskrevet, at mennesket fødes med en primitiv fjendtlighed overfor hinanden og med iboende aggressive drifter, som vi er styret af. Dette betyder, at vi, ifølge Freud, har lyst til og behov for at opføre os voldeligt overfor hinanden. Vi har dog samtidig en interesse i at leve i et civiliseret samfund, men for at være i stand til dette, må vi frasige os vores iboende aggressive drifter og gennem diverse forsvarsmekanismer omdanne dem i en socialt accepteret retning. Problemet er dog, at vi dermed, ifølge Freud, også frasiger os muligheden for komplet behovstilfredsstillelse og dermed også lykke.

En konsekvens af Freuds tænkning er, at i og med at mennesket er udstyret med denne medfødte aggressive drift, må aggression og voldelig adfærd opfattes som et uudrydeligt træk ved selve den menneskelige natur, som det i bund og grund er meningsløst at forsøge at forandre ved. Et sådant menneskesyn kan kritiseres for at være pessimistisk og for ikke at have megen tiltro til det positive og sociale i mennesket. Samtidigt må det dog anses som et umiskendeligt faktum, at der overalt i

verden forekommer vold og aggression i temmelig udstrakt grad – og at det altid har været sådan. En sådan objektiv konstatering siger dog intet om *årsagen* hertil. En følge af konstateringen er altså ikke nødvendigvis, at der dermed må være tale om en medfødt aggressionsdrift i mennesket, idet aggressionen også kan være opstået som følge af f.eks. tidlig frustration, som beskrevet ovenstående.

Endvidere er der for mig at se noget grundlæggende problematisk i antagelsen om, at vi mennesker alle bliver født med aggressive drifter og at vi derfor, meget sat på spidsen, alle har brug for fra tid til anden at udleve denne medfødte aggression. Dermed tages slet ikke hensyn til, om der overhovedet er *noget*, som der reageres på. Et sådan perspektiv på mennesket kan kritiseres for udelukkende at tillægge de medfødte drifter vægt, hvormed Freud får et deterministisk syn på mennesket og risikerer at overse mulige miljømæssige faktorer. Ligeledes er en uheldig konsekvens af en sådan tænkning, at man får frikøbt individet for ansvar i forhold til sine egne handlinger, ligesom man risikerer at underkende individets frie vilje.

Et af de største kritikpunkter ved Freud er dog hans teori om dødsdriften. Denne fandt dog også kun få fortalere og må med Mortensens ord (2001, p. 305) efterhånden betragtes som aflivet. Tanken om en drift, der udelukkende søger mod opløsning og død synes spekulativ og pessimistisk i en sådan grad, at den nærmest bliver grotesk. Herudover er forestillingen om, at alt levende, og dermed også livet i sig selv, sigter mod at vende tilbage til dets tidligere tilstand af ikke-eksistens, i høj grad uforenelig med det bredt accepterede evolutionære princip om naturlig selektion og er derfor i modstrid med de fleste menneskers helt grundlæggende syn på mennesket.

Til forskel fra Freuds antagelse om en dødsdrift synes hans antagelse om en naturgiven aggressionsdrift ”mere spiselig” og har da siden også fundet en del tilhængere herunder bl.a. Klein, Abraham, Solnit, Shengold og Kernberg (Perelberg i Perelberg, 1999, p. 19).

Freuds antagelse om at opnåelse af lyst i forbindelse med udladning af aggression kun kan ske, hvis aggressionen bliver blandet med libido, er siden blevet kritiseret af bl.a. Hartmann et al (1949), der i stedet har foreslået, at aggression har samme

forhold til lyst og ulyst som libido. Altså at afløb af aggression generelt set udløser lystfølelse, og at tilbageholdelse og manglende afløb af aggression generelt set udløser en følelse af ulyst. Ifølge Brenner (1971, p. 2) er denne opfattelse siden blevet generelt accepteret inden for denne tænkning.

Ligeledes er Freuds antagelse om, at det er spændings*reduktion*, der medfører lyst, og at organismen således stræber efter mindst mulig stimulering, siden blevet stærkt kritiseret, idet en sådan antagelse ikke tager højde for det faktum, at der også findes visse former for drift*forøgelse*, som mennesket finder nydelse i, som f.eks. seksuel ophidselse. I dag er man derfor generelt gået væk fra denne tankegang indenfor psykoanalysen til fordel for en forståelse af, at mange funktioner i sig selv er lystbetonede. Freuds oprindelige antagelse må derfor betragtes som hørende hjemme i den ældre driftteori, som kun har få tilhængere i dag, hvis overhovedet nogen.

Kernberg er som beskrevet en af dem, der siden Freud har holdt fast i hans teori om en medfødt aggressionsdrift, om end han har ændret driftbegrebet så meget, at det kan diskuteres, om man overhovedet kan tale om, at det er Freuds driftteori, han grundlæggende opererer med. Ændringen ses primært i Kernbergs fokus på affekter og i hans syn på affekternes rolle som de grundlæggende byggesten i drifterne. Kernbergs fokus på drifternes baggrund og udgangspunkt i affekter, gør dog også, at han åbner op for miljøets betydning for aggression, hvormed ovenstående kritik i en vis grad bliver imødekommet.

Hos Winnicott bliver kritikken derimod fuldstændigt imødekommet, idet han i høj grad medtænker de miljømæssige problematikker samtidig med, at han fastholder, at der også er et instinktivt element, og dermed noget alment medfødt, i aggression. Yderligere åbner Winnicott op for et positivt perspektiv på aggression som en livskraft, der er nødvendig for vores udvikling.

Generelt er man i dag i forståelsen af aggression ifølge Mortensen (2001, p. 306) mere optaget af de miljømæssige faktorer, herunder det detaljerede samspil mellem barnet og dets omgivelser samt barnets evne til regulering af sine indtryk, end af at søge efter indre drifter. Et godt eksempel på en sådan tilgang er Fonagy og hans

kollegaers teori om mentalisering og affektregulering, som jeg senere i herværende afhandling vil vende tilbage til.

4. Voldens funktion

4.1. Mervin Glasser

Den sydamerikansk/engelske psykoanalytiker Mervin Glasser (1928-2000) havde en særlig interesse for kriminel og voldelig adfærd. Denne interesse bragte ham formandsposten for The Portman Clinic i årene 1971-1994. Klinikken er en internationalt anerkendt psykoterapeutisk klinik for mennesker med kriminelle og seksuelle adfærdsmæssige problemer

(<http://www.guardian.co.uk/news/2000/nov/21/guardianobituaries>).

Glasser (1998) benytter sig i sin grundlæggende forståelse af vold af den definition, som Walker foreslog i 1972:

”Violence involves the bodies of both perpetrator and victim and it may thus be defined as a bodily response with the intended infliction of bodily harm on another person”.

Hermed begrænser Glasser sig i sin overordnede forståelse af vold til en bevidst intentionel handling, der omfatter et faktisk overgreb på én person af en anden. En sådan definition sætter fokus på den fysiske handling, men kan kritiseres for ikke at tage hensyn til den bagvedliggende fantasi eller forestilling, der ligger til grund for handlingen. I forlængelse heraf begrænses forståelsen af voldsudøverens motivation til udelukkende at være forbundet med den kropslige handling. Definitionen må derfor udelukkende betragtes som en deskriptiv definition.

Med henblik på at opnå en dybere psykoanalytisk forståelse af vold har Glasser derfor foreslået at underopdele vold i to kategorier, nemlig i *selvopretholdende vold* og *sadomasochistisk sadistisk vold*. Han anser selvopretholdende vold som værende ikke-patologisk vold, og sadistisk vold som patologisk. Glassers antagelse er, at alle voldshandlinger er enten selvopretholdende, sadistiske eller en kombination af de to (Glasser, 1998 og Mizen, 2003, pp. 287-288).

Jeg vil starte med at redegøre for Glassers hypotese om, at vold kan have en selvopretholdende funktion.

4.2. Selvopretholdende vold

Med inspiration fra biofysikken og evolutionspsykologien påpeger Glasser (1998, p. 2), at voldens fundamentale natur er bygget biologisk ind i mennesket. I potentielle faresituationer reagerer kroppen helt automatisk med et omfattende reaktionsmønster/alarmberedskab, der forbereder kroppen på enten kamp eller flugt. Dette reaktionsmønster involverer vidtrækkende fysiske forandringer. Leveren frigiver oplagret kulhydrat til blodbanen, så vi kan få øjeblikkelig energi. Blodet strømmer ind i musklerne, hjertet, lungerne, centralnervesystemet og ud i arme og ben. Blodtrykket stiger og hjertet slår hurtigere. Blodet fortykkes, så det kan størkne i tilfælde af, at man bliver såret. Disse fysiske koordinerede forandringer mærkes tydeligt ved hjertebanken, sved, øget vejrtrækning og muskelaktivitet, hvilke alle har til formål at forberede kroppen på enten at angribe og ødelægge faren eller at undslippe faren, altså den ovennævnte kamp-flugt mekanisme. I denne kontekst skal ”en fare” opfattes som alt, der kan true individets overlevelse.

Glasser ser denne type vold som den primære narcissismes værktøj og han beskriver den som en laserstråle med et smalt og ensrettet perspektiv, der udelukkende fokuserer på faren ved objektet og ingenlunde på objektet i sig selv (Glasser, 1998, p.2). Hvis det er forurettedes blik, der bliver opfattet som anklagende og dermed truende, er det øjnene, der bliver angrebet. Er det derimod det, der bliver sagt, der er utåleligt, bliver munden slået osv. Ved ekstrem ophidselse mistes denne rettethed dog, og volden bliver i stedet vilkårlig og tilfældigt rettet.

Helt grundlæggende ser Glasser selvopretholdende vold som en adfærd, der fremkaldes af enhver form for trussel imod psykisk homeostasis. Han mener, at en væsentlig opgave for jeg’et er at beskytte de psykologiske systemer (i denne kontekst specielt narcissistisk equilibrium/ligevægt), idet der hermed kan opretholdes en dynamisk balance, en rolig tilstand af optimale niveauer. Aggression og voldelig adfærd bliver så fremkaldt af alt, der kan udgøre en trussel mod denne ligevægt enten

i form af en trussel imod det fysiske eller det psykologiske selv (Glasser, 1998, pp. 2, 8).

Truslen kan både komme inde- og udefra. Eksempler på sådanne *udefrakommende* trusler kan være en ydmygelse, et angreb på ens kønsidentitet, kastrationsangst, et knæk på selvtilliden, frustration eller en fornærmelse af én selv eller af et ideal, som man forbinder sig selv med.

Eksempler på *indre* hændelser, der på tilsvarende vis kan fremprovokere voldelig adfærd, er f.eks. identitetstab foranlediget af indre forvirring, en følelse af ikke at være samlet/at være disintegreret eller dominansen af et udslettende indre objekt eller et tyrannisk overjeg (Glasser, 1998, pp. 2-3). Idet truslen i sådanne tilfælde er inden i personen selv, må den imidlertid først projiceres over på en anden person, før den kan angribes og neutraliseres i den anden. Sådanne eksternaliseringer og efterfølgende angreb kan ifølge Glasser forklare ellers tilsyneladende uforklarlige og uprovokerede voldelige overfald. Såfremt den indefra kommende fare imidlertid ikke bliver eksternaliseret på denne måde, men bliver inde i personen selv, er den eneste mulighed for subjektet at behandle sig selv, eller dele af sig selv, som en ekstern figur og skade sig selv via selvskadende adfærd eller i den mest ekstreme form at begå selvmord.

Glasser (1998, p. 3) opfatter aggression som det psykiske sidestykke til selvopretholdende vold og ser i forlængelse heraf denne type vold som en *kropslig aktualisering* af aggression med det formål at eliminere en fare. Eller sagt med andre ord som en naturlig fysisk reaktion på fare af enten fysisk eller psykisk art. Det er en primitiv reaktion, der ifølge samme med fordel kan anskues som et instinkt (Glasser, 1998, p.2). Det instinktive aspekt betyder, at selvopretholdende vold kan være forbundet med omfattende irrationalitet, som f.eks. manden, der myrder sin partner, fordi hun truer med at forlade eller har forladt ham (Glasser, 1998, p. 4). Her bliver aggressionen og den voldelige adfærd fremkaldt af den trussel imod hans psykologiske selv, som den svigtende og forladende partner udgør.

4.3. *Sadomasochistisk sadistisk vold*

Den anden basale kategori af vold er den sadomasochistiske sadistiske (fremover sadistiske) vold. Denne type vold er udledt af den første kategori (den selvopretholdende vold) på trods af, at denne anden type oftere ses. Udledningen er ifølge Glasser et resultat af en libidinisering af den selvopretholdende vold, ligesom (psykisk) sadisme er et resultat af en libidinisering af aggression. Denne 'libidinisering' skal forstås som en *psykisk* proces, der handler om lyst og velbehag, til forskel fra 'seksualisering' som skal forstås som det *kropslige* modstykke hertil. Seksualisering af vold forekommer også og ses mest tydeligt i perversioner (Glasser, 1998, p. 4). Som beskrevet indledningsvist opfatter Glasser denne type vold som patologisk.

Den nemmeste måde at adskille den selvopretholdende og den sadistiske vold fra hinanden på, er igennem deres respektive *forhold til objektet*. I den selvopretholdende vold har objektet i sig selv i voldsøjeblikket ingen betydning for voldsudøveren. Det eneste, der betyder noget, er objektets farlighed eller den trussel, denne udgør. Objektet i sig selv er ubetydeligt, og voldsgerningen udøves udelukkende med henblik på selvopretholdelse igennem eliminering af den trussel, objektet udgør. Objektets reaktion er ligeledes ligegyldig. Dette er imidlertid ikke tilfældet i den sadistiske vold. Her er objektets reaktion af største væsentlighed; objektet skal lide. Her er Glasser altså inde på et tilsvarende aspekt af vold, som Kernberg var med aggression på højere udviklingsmæssigt niveau, nemlig ønsket om at få objektet til at lide.

Glasser (1998, p. 4) laver følgende eksempel for at tydeliggøre forskellen mellem selvopretholdende og sadistisk vold:

I en krig må en soldat slå en fjende ihjel for selv at overleve (selvopretholdende vold). Senere vil samme soldat måske slå en anden fjende ihjel som hævn for de grusomheder, fjendens hær under krigen har begået imod hans kammerater (sadistisk vold) eller han vil måske endda frivilligt ud fra tilsvarende hævnmotiver torturere tilfangetagne fjender med velbehag (sadistisk vold).

Af eksemplet ses, at et andet kendetegnende træk ved den sadistiske vold er, at en væsentlig bestanddel af denne type vold er *nydelse*. Denne nydelse kan være åbenlys og bevidst, men den kan også være skjult og ubevidst. Tilsvarende lyst eller nydelse vil på ingen måde optræde i selvopretholdende vold. Det nærmeste denne sidstnævnte form for vold kommer nydelse, er den nydelse, der er forbundet med lettelsen over, at faren (efter neutraliseringen af denne) er drevet over (Glasser, 1998, p. 4).

4.3.1. Kernekomplekset

Glasser (1979, 1986) mener, at sadistisk vold kan have rod i en meget primitiv type angst for tilintetgørelse, som han kalder Kernekomplekset.

Kernekomplekset er ifølge Glasser universelt forekommende og bunder i det lille barns ønske om at smelte sammen med den idealiserede og omnipotent tilfredsstillende mor, idet barnet herved kan opnå komplet tilfredsstillelse af samtlige behov. En så omfattende forening med objektet medfører dog uundgåeligt samtidigt en tilintetgørelse af selvet, idet selvet i en sådan forening vil blive fuldstændigt opslugt af objektet. Dette sætter individet i en konfliktfyldt situation med samtidig angst for på den ene side at blive overvældet og opslugt af objektet og på den anden side angst for blive forladt og være helt alene. Begge typer angst bunder ifølge Glasser i den samme underliggende primitive frygt for *tilintetgørelse* – tilintetgørelse ved enten at blive overtaget af den anden og derved miste sig selv eller tilintetgørelse ved at blive forladt og som følge deraf føle sig fortabt og disintegreret/usamlet (Glasser, 1986, pp. 1-2 og Parsons, 2009, p. 363).

Udfaldet af denne kernekonflikt afhænger for det første af, om der er en god nok mor, der er i stand til at reagere på barnets behov på rette tid med tilstrækkelig trøst, omsorg og beskyttelse. Og for det andet af, om der er en god nok far, som kan beskytte barnet imod moderens svigt og tilbyde barnet et alternativ til det symbiotiske forhold til moderen. Såfremt dette imidlertid ikke er tilfældet kan barnet ifølge Glasser (1979, p. 280) blive fikseret i denne tidlige udviklingsfase.

Fikseringen i kernekonflikten betyder, at individet til stadighed befinder sig i en konfliktfyldt situation med samtidig angst for på den ene side at blive overvældet og opslugt af den anden og på den anden side angst for at blive forladt og være helt alene. Individet er fanget i en negativ spiral, hvor han fortløbende skifter mellem de to positioner. Når han bliver bange for at blive opslugt af den anden, forsøger han at beskytte sig selv ved at distancere sig selv følelsesmæssigt, men så snart han oplever den modsatte angst for at blive forladt og være alene, bevæger han sig ind imod den anden igen. Han befinder sig i en umulig situation og har desperat behov for at finde et trygt sted at være. Ikke for tæt på for at undgå at blive opslugt og ikke for langt væk for at undgå at føle sig forladt. Den konfliktfyldte situation af uforenelige og modsatrettede behov fremkalder en intens aggression i jeget, der har til formål at bevare selvet og destruere den anden, hvilket kan resultere i en sadomasochistisk relationsstil, seksuelle perversioner og sadistisk vold (Glasser, 1986, pp. 1-2). Intentionen om at ødelægge omdannes til et ønske om at skade og kontrollere, hvorved objektet bevares og relationens overlevelse er sikret, om end på sadomasochistisk vis (Glasser, 1986, p. 2 og Perelberg i Perelberg 1999, p.29).

Både seksuelle perversioner og sadistisk vold er således ifølge Glasser patologiske adfærdsformer, der bunder i en fixering i kernekonflikten og de kan derfor betragtes som forskellige udfald af samme grundlæggende patologi. Fuldgyldige perversioner er dog i Glassers optik komplekse mentale strukturer, der involverer hele personligheden (Glasser, 1979, p. 296) og disse tilfælde må derfor umiddelbart anses som mere vidtrækkende og mere patologiske end de (kun) sadistisk voldelige individer.

Jeget kan herudover benytte sig af forskellige forsvarsmekanismer til at håndtere angsten fra kernekonflikten, herunder splitting, benægtelse og somatisk forskydning.

Sadistisk vold kan altså ifølge Glasser forstås som et desperat forsøg på forsvar imod angsten fra kernekonflikten. Ved at holde styr på den anden i nogenlunde armlængde, forsøger personen at holde den anden indenfor sin kontrol, men samtidig på sikker afstand.

Psykoanalytikerens *Marianne Parsons*, der har arbejdet under Glasser på Portman Klinikken (Parsons, 2009, pp. 363-364) refererer til, hvordan de på denne klinik i deres 'Violence Research Project' under Glassers ledelse fandt, at samtlige af de voldelige mænd i undersøgelsen forsøgte at beskytte sig selv igennem vanemæssig sadomasochistisk relationsstil. Og at angsten fra deres kernekonflikt brød ud, når dette forsvar brød ned, hvorefter de igen oplevede den anden som enten fuldstændig opslugende eller fuldstændig forladende. Selvopretholdende vold brød nu frem med henblik på at ødelægge den anden, idet denne var blevet kilden til den ultimative fare – tilintetgørelse af det psykiske selv. Objektet truer selvet og må derfor elimineres. Problemet er imidlertid, at objektet samtidig er den (eneste), der kan tilfredsstille selvets dybe følelsesmæssige behov og derfor må individet finde en løsning på, hvordan det kan bevare objektet, men samtidig opnå kontrol over det. Løsningen er den sadistiske vold, hvor individet som omtalt kan holde den anden indenfor sin kontrol, men samtidig på sikker afstand.

4.4. Sammenligning af de to typer vold

Overordnet set er den væsentligste forskel imellem de to typer vold, at den selvopretholdende vold er ikke-patologisk, mens den sadistiske vold er patologisk.

Selvopretholdende vold kan grundlæggende opfattes som en del af jeg'ets naturlige reaktion på en opfattet trussel imod fysiologisk eller psykologisk homeostasis, hvor målet med volden er at eliminere og udslette truslen. Glasser ser denne type vold som en naturlig forsvarsreaktion, som evolutionært er indbygget i vores menneskelige system i form af instinktiv adfærd.

Den sadistiske vold tager sit udgangspunkt i den selvopretholdende vold og har således også en selvopretholdende funktion, men på patologisk vis, idet den bagvedliggende aggression her er blevet libidiniseret. Dette betyder, at aggressionen og den resulterende vold får en ondsindet karakter og har som mål at forårsage fysisk eller psykisk lidelse til en anden person, idet subjektet herved kan opnå nydelse.

Sammenlignende kan man sige, at det er irrelevant, hvad der sker med objektet i den selvopretholdende vold, idet det eneste der her er på dagsordenen er, at truslen bliver elimineret, hvilket står i kontrast til den sadistiske type vold, hvor objektet og hvad der sker med dette i form af lidelse er af afgørende karakter.

Selvopretholdende vold involverer ikke nogen objektrelation, hvilket derimod er et ufravigeligt element i den sadistiske vold. Her er der en relation og objektet må udgøre mere end blot en simpel fare for subjektet. Hensigten med denne vold er derfor mere kompleks end blot ønsket om at komme af med den person, der udgør kilden til fare. Sadistisk vold indeholder intet ønske om at komme af med den anden person – her er der i stedet et desperat behov for at få den anden person til at indgå i en speciel relation, der er baseret på kontrol og sadistisk interaktion (Parsons, 2009, p. 362).

Rent tidsmæssigt udløses den selvopretholdende vold omgående og pludseligt, mens den sadistiske vold generelt er mere velovervejet.

Affektivt adskiller de to typer vold sig også fra hinanden. Som beskrevet involverer sadistisk vold følelsen af lyst og velbehag, mens sådanne følelser er fraværende i den selvopretholdende vold. Yderligere er selvopretholdende vold altid ledsaget af angst (forårsaget af truslen om fysisk eller psykisk tilintetgørelse), hvilket den sadistiske type ikke er (Perelberg, 1999, pp. 4, 37). Voldsomme affekter såsom raseri kan derimod, og vil ofte, forekomme i begge typer vold (Glasser, 1998, p. 8).

Glasser opfatter bevægelsen fra (psykisk) aggression til en af de to (fysiske) typer vold som liggende på et kontinuum, der kan forstås i stadier. I den ene ende af kontinuummet, på første stadie, befinder sig godhjertede drillerier. De indebærer intet kropsligt fysisk element. Der er 'en gerningsmand' og 'et offer', men interaktionen bliver nydt af begge parter, eventuelt i form af flirt. Det andet stadie kan repræsenteres ved begrebet om en 'hund-og-kat-relation'. Man sårer hinanden følelsesmæssigt og fra tid til anden kan det gå over i fysisk vold. På det tredje stadie er volden tydelig og kroppen har her en fremtrædende rolle i interaktionen. Der kan f.eks. være tale om direkte sadomasochisme, hvor der opstår seksuel tilfredsstillelse igennem påføring og modtagelse af fysiske handlinger, der involverer kropslig

smerte. På det fjerde stadie skrider kontinuummet ind i seksuelt voldelige handlinger, såsom voldtægt. På det femte stadie stiger dominansen af de voldelige elementer og de seksuelle elementer bliver svagere. Her forekommer kriminelle voldsgerninger og andre grove fysiske angreb af forskellig karakter. Hvis der forekommer et seksuelt element på dette stadie, er det i meget lav grad og uerkendt af såvel gerningsmand som offer. I enden af kontinuummet, på det sjette stadie, befinder sig ekstrem kropslig vold, der kulminerer i drab (Glasser, 1998, p. 8).

Det ses, at forholdet til objektet og graden af libido, som uløseligt er forbundet med objektet, falder i takt med, at man bevæger sig hen ad kontinuummet. Kroppen bliver i højere og højere grad fokus for interaktionen, og volden bliver mere intens og fremtrædende. Dominans, som er et uundgåeligt element i vold, tager i stigende grad over, som man bevæger sig hen ad kontinuummet.

4.5. Forholdet mellem aggression og vold

Glasser opfatter aggression som en *psykisk reaktion* på fare i modsætning til selvopretholdende vold, som han opfatter som en *fysisk reaktion* på fare. Glasser (1998, p. 3) opfatter således aggression som det psykiske sidestykke til selvopretholdende vold. Han ser kropslig vold som værende i den ene ende af et kontinuum og psykisk aggression, eller endda sublimeret aggression, i den anden ende. Et sted på kontinuummet er der en overgang, hvorefter den aggressive impuls ikke længere *behøver* et kropsligt udtryk. Faren ved objektet kan være af psykisk eller fysisk art, men den aggressive respons kan nu nøjes med at blive udtrykt på psykisk vis. Glasser påpeger, at tidspunktet for denne overgang er væsentligt og kræver udforskning i klinisk henseende f.eks. i form af udforskning af udviklingsmæssig fixering, arten af de indre objektrelationer, forsvar, symboliseringsevne og fantasiens homeostatiske funktion – kort sagt individets samlede psykodynamiske konstituering.

I forhold til den førnævnte debat om aggressionens oprindelse indskyder Glasser (1998, p.3), at denne debats endeløse karakter i hans opfattelse skyldes, at det er det forkerte spørgsmål, der stilles. Han mener ikke, at man bør, eller for den sags skyld

kan, stille spørgsmålet om aggression kommer inde- eller udefra, idet aggression og de stimuli der forårsager aggressionen, dermed bliver behandlet som kunstigt adskilte dele af en enhed, der reelt er udelelig. Udløserne af aggressionen kan i hans optik derimod kun ses som udløsere indenfor en kontekst af en medfødt struktur. Eller sagt med andre ord, at det ikke giver mening at tale om det ene eller det andet (ude- eller indefra kommende) for uanset hvad, kræver en reaktion tilstedeværelsen af en indre struktur, der kan reagere på det udefrakommende. Glasser mener således, at der er tale om en kombination af medfødte indefra kommende og miljømæssige udefra kommende elementer, hvorved han også positionerer sig i midten af debatten om aggressionens oprindelse.

4.6. *Narcissistisk sårbarhed og jeg-svaghed*

Glasser (1998, p. 12) fremhæver *narcissistisk sårbarhed* og *jeg-svaghed* som ufravigelige træk hos samtlige voldelige individer, han har mødt. Han tilbyder dog ikke noget svar på, hvad sammenhængen mellem de pågældende karakteristika, eller andre personlighedsmæssige karakteristika for den sags skyld, og voldelig adfærd kan være. Erfaringen er dog interessant, ikke mindst i lyset af Kohuts førnævnte tanker om narcissistisk raseri og Kernbergs påpegning af den markante jeg-svaghed, der ses ved borderline personlighedsorganisering.

Andetsteds peger Glasser (1979, p. 284) på, at en af de tidligste evner, som jeg'et skal tilegne sig, er en raffinering af dets perceptuelle funktioner, således at det er i stand til at identificere, hvad det helt præcis er, at der i en given situation udløser aggression. Altså at være i stand til at skelne mellem de stressende aspekter ved objektet og objektet som en helhed. F.eks. er en mand, der er rasende på sin bil over, at den ikke vil starte en kold morgen, nødt til at være i stand til at vide, at han ikke ønsker at ødelægge hele bilen, men nærmere kun dens "ikke-starte-hed". Og præcis denne evne mener Glasser (1979, p. 284), at "*severely regressed patients, such as perverts lose to a greater or lesser degree*". Glasser nævner i denne specifikke sammenhæng ikke eksplicit voldelige individer men i og med, at han her henviser til et eksempel, der handler om vold, synes det rimeligt at antage, at han med "*perverts*" også henviser til sadistisk voldelige individer.

4.7. En internaliseret beskyttende funktion

Ud fra Glassers grundlæggende teoretiske forståelse har førnævnte Parsons, der har arbejdet under Glasser, foreslået en forståelse af voldelig adfærd som:

”an attempted solution to the overwhelming unprocessed trauma of helplessness in the absence of a protective other” (Parsons, i Lanyado & Horne, 2009, p. 362).

Den beskyttende anden, som hun taler om, skal forstås som en indre beskyttende funktion, som individet har opnået igennem internalisering af omsorgspersonernes omsorgsfulde beskyttelse af barnet.

Den tidligste form for mental aggressivitet handler om babyens behov for at komme af med utålelige følelser. Sådanne kan f.eks. være sult eller andet ubehag, som barnet qua sin alder endnu ikke selv er i stand til at få til at gå væk. Barnet er i stedet fuldstændig afhængigt af sine omsorgspersoner. Er disse imidlertid ikke i stand til at imødekomme barnets behov på tilstrækkelig vis vil barnets ubehag, hjælpeløshed og frustration på et tidspunkt blive overvældende. Han vil skrig og sparke med arme og ben. Det er her værd at bemærke, at denne tidligste, automatiske og for barnet eneste mulige reaktion på en overvældende og ubehagelig oplevelse er en *kropslig* reaktion (Parsons, i Lanyado & Horne, 2009, p. 365). *Den gode nok mor* (Winnicott, 1973) vil tilstrækkeligt tit give barnet en oplevelse af ikke at blive overladt til det overvældende ubehag og den deraf følgende desperate kropslige reaktion. Hun vil derimod tilstrækkeligt tit være i stand til at reagere beskyttende og imødekommende overfor hans behov og derfor tilstrækkelig tit forhindre eller løse op for ubehaget. Denne beskyttende funktion vil barnet med tiden internalisere, hvorved fundamentet for en indre beskyttende funktion i form af en såkaldt *fleksibel psykologisk membran* er lagt. Dette betyder, at der samtidig er blevet skabt en grundlæggende evne til at mestre sårbarhed, idet ubehag og hjælpeløshed fremover vil blive associeret med en beskyttende anden og dermed blive forbundet med noget, der godt kan mestres og klares (Parsons, i Lanyado & Horne, 2009, pp. 364-366). Barnet vil udvikle en følelse af *grundlæggende tillid* (Erikson, 1950), ligesom han på sigt vil udvikle en *sikker tilknytning* (Bowlby, 1969 og Ainsworth, 1978) til moderen.

Den indre fleksible membran sætter individet i stand til at udvise en vis grad af fleksibilitet og tolerance i forhold til hjælpeløshed, frustration, kritik og aggression. Dette betyder, at han vil have en vis fleksibilitet i forhold til egen naturlige aggression, der gør, at han vil være i stand til at give denne et hensigtsmæssigt udtryk, frem for et, i de fleste situationer, upassende voldeligt udtryk. Han er i stand til at bruge sin aggression til at beskytte sig selv og til at hævde sig selv, uden at det skrider over i vold (Parsons, i Lanyado & Horne, 2009, p. 362).

Såfremt moderen over tid derimod ikke tilstrækkeligt tit er i stand til at opfatte og reagere på det lille barns behov, vil han opleve overvældende mængder ubehag, hjælpeløshed og frustration, der efterlader ham med en u håndterlig mængde angst. Han må beskytte sig selv, nu hvor der ikke er andre, der gør det, og den eneste mulighed han har herfor er at danne en *rigid indre barriere*, der forskanser ham imod verden (Parsons, i Lanyado & Horne, 2009, p. 362).

Barnet, der ikke føler sig elsket og rummet vil, ifølge Parsons, aldrig udvikle en grundlæggende og pålidelig følelse af at være værd at elske. På sigt vil han udvikle en *usikker* eller *disorganiseret tilknytning* (Ainsworth m.fl., 1978), hvilket ifølge Parsons (i Lanyado & Horne, 2009, pp. 364) er karakteristisk for individer, der har tendens til at udvise ukontrolleret og tilsyneladende sanseløs destruktivitet. Hun peger på, at dette er ofte er børn, der er vokset op med usikkerhed og utryghed såsom institutionaliserede børn med flere omsorgsgivere, traumatiserede børn eller børn, der har været udsat for voldsom fysisk smerte, omsorgssvigt eller daglig frygt. Parsons (i Lanyado & Horne, 2009, p. 364) henviser til Anna Freud, der har pointeret, at den patologiske faktor i sådanne tilfælde ikke er de aggressive tendenser i sig selv, men derimod de mangler i individets følelsesmæssige udvikling, der gør, at individet ikke er i besiddelse af den nødvendige kærlighed til at tøjre aggressionen.

Uden internaliseringen af en sådan indre beskyttende funktion i jeg'et, som beskrevet ovenstående, mener Parsons, at individet i forsvar vil benytte sig af vold, idet følelsen af at være fuldstændig hjælpeløs og alene uden beskyttelse udløser angst for tilintetgørelse (Parsons, i Lanyado & Horne, 2009, pp. 362-363).

Personer, der er tilbøjelige til at udvise voldelig adfærd, mangler ifølge Parsons således en fleksibel indre beskyttende membran. Svigt i individets tidligste omsorg har betydet, at han i stedet har udviklet det Parsons kalder en rigid beskyttende barriere, der minder om en uigennemtrængelig fæstning. Fæstningen gør, at han føler sig almægtig og uovervindelig, men i virkeligheden er han ekstremt sårbar overfor hverdagens frustration og angst. Den rigide forsvarsning gør, at han konstant er på vagt, men i bund og grund er han uforberedt på fare. Enhver trussel, der trænger igennem hans rigide barriere, vil føles traumatisk og udløse det mest primitive forsvar i form af kamp/flugt mekanismen, hvilket i tilfælde af kamp ofte betyder selvopretholdende vold (Parsons, i Lanyado & Horne, 2009, pp. 362-363).

4.7.1. Udløserne af voldelig adfærd

Ifølge Parsons er det væsentligt at huske, at det er frygt og angst, der leder til patologisk brug af aggression og vold. Ligeledes er det ifølge samme væsentligt at huske, at det voldelige individ jf. ovenstående oftest er et meget sårbart individ og at alt, hvad der rører ved denne sårbarhed, af ham kan blive oplevet som et angreb og derfor kan få ham til at reagere voldeligt. Denne sårbarhed omfatter alt, der kan afstedkomme en følelse af hjælpeløshed, ydmygelse eller frygt for tilintetgørelse i forbindelse med kernekonflikt angsten. Eksempler herpå kunne være at føle sig kontrolleret, trængt op i en krog, fanget, undertrykt, omklamret, kritiseret, mobbet, afvist, ignoreret, forsømt, forladt, latterliggjort, hånet, udsat for skam, at føle sig lille og dum osv. (Parsons, i Lanyado & Horne, 2009, p. 369).

4.8. Deldiskussion

Glassers begreber om selvopretholdende og sadistisk vold tilbyder en overordnet forståelsesramme for voldshandlinger. Den tilbyder en psykoanalytisk forståelse af, hvad der overordnet set udløser vold og hvorfor.

Et aspekt af Glassers tænkning, som man kan diskutere, er hans opfattelse af, at alle børn har et grundlæggende ønske om og behov for fuldstændig symbiotisk sammensmeltning med moderen. En sådan tanke bunder i den Mahlerske tradition,

som ellers i brede kredse i dag må anses som forladt til fordel for en mere tilknytnings orienteret opfattelse af, at barnet søger tilknytning med omsorgspersonerne, frem for symbiotisk sammensmeltning med dem.

Et andet aspekt der kan diskuteres, er tydeligheden i hans tænkning, der, for mig at se, på mange måder lader noget tilbage at ønske. Hans tænkning fremstår i en vis grad usammenhængende og fragmenteret primært forårsaget af en manglende eksplicitet omkring sammenhængen mellem de forskellige delelementer i hans tænkning. Det gør, at hans tænkning kommer til at fremstå som adskilte tanker og hypoteser, som man lidt selv må forsøge at stykke sammen til en sammenhængende forståelse. Et eksempel herpå er, at Glasser i den litteratur, som jeg har været i stand til at finde af ham, ikke på noget tidspunkt skriver direkte, at han anser den selvopretholdende vold som en ikke-patologisk type og den sadistiske vold som en patologisk type vold. Denne sondring fremgår indirekte igennem hans sammenligning af den samme grundlæggende bagvedliggende konflikt mellem den sadistiske vold og seksuelle perversioner, det implicit uhensigtsmæssige i denne type vold samt i hans påpegning af det derimod naturlige og hensigtsmæssige grundlæggende element i den selvopretholdende vold. Men dette må man selv regne ud. Ligeledes er det flere steder uklart, hvorvidt Glasser taler om seksuelle perversioner, interaktionsstil eller vold og i så fald også hvilken af de to typer vold. Denne manglende eksplicitet og tydelighed besværliggør læsningen og forståelsen.

Ovenstående kan skyldes, at han som beskrevet både interesserede sig for vold og seksuelle perversioner og havde en grundlæggende forståelse af, at de to typer adfærd i visse henseender ligner hinanden, idet både sadistisk vold og perversioner er resultatet af den samme grundlæggende konflikt. Denne dobbeltinteresse kan have haft en forstyrrende effekt på stringensen i forhold til den enkelte type adfærd. Man kan også forestille sig, at en sådan dobbeltinteresse indebærer en risiko for, at visse aspekter, som synes oplagte i forhold til det ene fænomen, uden større granskning også accepteres som gældende for det andet fænomen. Samtidigt kan den manglende sammenhæng måske også ses som et udtryk for, at forsøget på en psykoanalytisk forståelse af voldelig adfærd stadig var/er i sin spæde begyndelse og at arbejdet hermed ikke er nået længere endnu. Glasser lagde da heller ikke selv skjul på, at hans arbejde i sig selv ikke udgør en fyldestgørende forståelse, men skal opfattes som et

udgangspunkt og opfordrede i øvrigt andre psykoanalytikere til at arbejde videre indenfor feltet.

I forhold til min problemformulering kan Glassers teori bruges som en overordnet forståelse af voldshandlingers natur samt af, hvad der grundlæggende kan udløse vold og dermed også til forståelse af voldsmandens umiddelbare motivation for voldshandlingen på et overordnet plan. I denne henseende tænker jeg først og fremmest på den selvopretholdende vold, der som beskrevet kan forstås som en naturlig adfærdsreaktion, der kan fremkaldes af enhver form for trussel imod psykisk og/eller fysisk homeostasis.

En sådan forståelse af voldshandlinger som et forsøg på at beskytte det psykologiske og/eller fysiske selv indebærer, at en voldshandling på et psykologisk plan kan forstås som en *forsvarshandling*. Individet føler sig truet på sin fysiske og/eller psykiske sikkerhed, og selvet må derfor beskyttes igennem en eliminering af kilden til fare.

Det Glassers teori derimod ikke kan tilbyde svar på, er i forhold til det individuelle plan i forståelsen af voldelig adfærd. Som beskrevet nævner han narcissistisk sårbarhed og jeg-svaghed som tilsyneladende ufravigelige træk ved voldelige individer, men han lader det blive ved denne konstatering og går ikke ind i en dybere undersøgelse eller diskussion heraf. Ligeledes beskriver han, at psykisk aggression og kropslig vold i hans opfattelse befinder sig på et kontinuum, hvorpå der *et sted* er en overgang, der betyder, at den aggressive impuls ikke længere kan rummes på psykisk vis men behøver et kropsligt udtryk. Han forklarer overordnet set tidspunktet for denne overgang med individets samlede psykodynamiske konstituering men forklarer ikke uddybende, *hvad* der i individets konstituering forårsager overgangen eller *hvorfor*.

En forståelse heraf må ellers betragtes som væsentlig i forsøget på at forstå, hvorfor nogle mennesker griber til vold og andre ikke gør. Glasser opfatter som beskrevet grundlæggende den selvopretholdende vold som en naturlig adfærdsreaktion på en trussel imod selvet. Alligevel er der mange af os, der aldrig har slået nogen – til trods for, at de fleste af os formodentligt har befundet os i situationer, hvor vi har følt, at

vores psykologiske selv har været truede i den forstand, som Glasser opererer med, f.eks. som følge af udefrakommende ydmygelse eller frustration.

For at blive klogere på dette aspekt af voldhandlinger samt i forsøget på at forstå hvorfor og hvornår psykisk aggression kan udmønte sig til fysisk vold og ikke mindst i forsøget på at blive klogere på, hvad der på et individuelt plan kan udløse vold, vil jeg nu inddrage Peter Fonagy og hans kollegaers teori om mentalisering og affektregulering.

5. Affektregulering og mentalisering

Peter Fonagy (1952-) og hans kollegaer har ud fra såvel et bredt empirisk fundament som omfattende klinisk erfaring udarbejdet en teori om affektregulering, mentalisering og selvets udvikling. Teorien trækker på og videreudvikler et større udbud af teorier og data fra blandt andet filosofien, udviklingspsykologien, tilknytningsteorien og psykoanalysen. Jeg vil ikke her redegøre for hele teorien, men blot redegøre for de aspekter i teorien, der kan bidrage til en forståelse af voldelig adfærd.

En del betydningsfulde teoretikere og forskere har deltaget i arbejdet omkring udarbejdelsen af teorien om affektregulering og mentalisering (Fonagy, Schore, Stern, 2006, + Fonagy, Gergely, Jurist, Target, 2007 + Allen, Fonagy, Bateman, 2010). Peter Fonagy er dog den mest gennemgående person i arbejdet og han vil derfor for overskuelighedens skyld fremgå som den primære reference i forhold til teorien.

5.1. Aggression

Allen m.fl. (2010, p. 354) henviser til forløbsundersøgelser af aggressivitet hos børn, der, i tråd med Freuds opfattelse af aggression, tyder på, at voldelig adfærd ikke er tillært, men derimod skal forstås som en medfødt tilbøjelighed. I løbet af en normal og sund udvikling vil den voldelige adfærd dog naturligt aftage med alderen, hvorimod den i fraværet af en sådan ikke vil aftage eller endda forøges i løbet af udviklingen (Boidy et al, 2003; White et al, 2001). Der synes at være et bredt spektrum af såvel risikofaktorer som beskyttende faktorer i forbindelse med udviklingen af aggressionen, men overordnet set synes udviklingen af evnen til mentalisering og den dermed forbundne evne til selvregulering at være et afgørende middel til at hæmme aggression (Fonagy, 2003 + Allen m.fl., 2010, p. 354). Jeg vil senere vende tilbage til og redegøre uddybende for, hvad de forstår ved mentalisering og affektregulering. Nu vil jeg nøjes med overordnet at definere mentalisering som den menneskelige evne til at forstå hinandens subjektive oplevelse, hvilket ifølge Fonagy (2003, p. 2) netop er årsagen til, at vi som mennesker har udviklet os

evolutionært til homo sapiens. Han peger i forlængelse heraf på, at børns fysiske aggression gradvist begynder at aftage over de tidlige år samtidig med, at de begynder at få større forståelse for andre menneskers indre verden, altså samtidig med udviklingen af mentalisering.

5.1.1. Forholdet mellem arv og miljø

Ifølge Fonagy repræsenterer generne de muligheder, barnet har for at udvikle sig, men måden, hvorpå barnet oplever dets miljø, bliver det filter, der styrer omsætningen fra geno- til fænotype. Det vil sige, at barnets oplevelse af dets tidlige miljø er afgørende for, hvordan arveanlægget kommer til udtryk og er det, der modererer overgangen fra genotypisk potentiale til fænotypisk udfald (Hart & Schwartz, 2008, pp. 223-224).

Abeforskeren Stephen Suomi, som Fonagy er inspireret af, beskriver, at der er sammenhæng mellem serotoninniveau og højere primaters position i det sociale hierarki samt brug af aggressiv adfærd. Aber med et kort allel for serotonin, dvs. med et medfødt formindsket serotoninniveau, har et heftigt temperament, indgår sjældent i leg og udviser ofte aggressiv og destruktiv adfærd – men kun hvis de har været udsat for omsorgssvigt eller er opvokset hos jævnaldrende. Er aber med et kort allel derimod opvokset i et imødekommende, regulerende miljø med voksne omsorgsgivere, er deres serotoninniveau normalt, på trods af deres korte allel for serotonin. Serotoninniveauet forandrer sig således i forhold til abernes oplevelse af omsorg, og samme mekanisme gør sig ifølge Fonagy gældende hos mennesker. Det vil sige, at selvom et barn fødes med en medfødt risiko for at udvikle et bestemt adfærdstræk, afhænger den faktiske udvikling af miljøet. Dette støttes af adoptionsstudier, der viser, at kriminalitet kun synes at være forbundet med en genetisk risiko, hvis børn af kriminelle forældre adopteres ind i dysfunktionelle hjem (Hart & Schwartz, 2008, pp. 224-225).

Men hvad er det for nogle påvirkninger fra miljøet, der enten kan hæmme eller styrke aggressive og voldelige tilbøjeligheder? Det vil jeg kigge på i det følgende.

Redegørelsen tager sit udgangspunkt i tidlige affektive spejlinger, idet sådanne i

dette perspektiv anses som en vigtig kausal faktor i den tidlige udvikling af barnets fornemmelse af sig selv og udvikling af dets personlighed, ligesom spejlingsfunktionen anses som fundamental for udviklingen af en god evne til affektregulering og mentalisering.

5.2. Fornemmelse af egne emotioner

Indenfor den psykoanalytiske tradition har bla. Freud og Mahler hævdet, at barnet fødes med en introspektiv tilgang til dets indre tilstande og at nyfødte således mest er optaget af indre stimuli. Dette perspektiv gør Fonagy et al (2007, pp. 151-152) op med og hævder i stedet, at barnets perceptuelle system fra fødslen er således indstillet, at det primært orienterer sig mod og udforsker den ydre verden og primært danner repræsentationer på grundlag af eksterceptive (udefrakommende) stimuli. Ifølge denne hypotese opfatter barnet til at begynde med ikke bevidst de indre fornemmelser, der er forbundet med en given emotionstilstand, eller fornemmelserne er i det mindste ikke ordnet på en sådan måde, at barnet oplever dem som klart definerede emotionstilstande. Den måde barnet opnår viden om og fornemmelse af sine emotioner på, er derimod ifølge Fonagy et al (2007, p. 152) igennem den artsspecifikke tilbøjelighed til affektiv spejling under affektregulerende samspil mellem barnet og omsorgspersonerne. De mener, at børn har opnået i hvert fald dele af en sådan viden om og fornemmelse af deres indre affekter hen imod slutningen af det første leveår. Forfatterne peger videre på, at der er empirisk belæg for at hævde, at børn ligeledes på dette tidspunkt er i stand til at tilskrive emotioner til andre mennesker og anvende denne information i deres overvejelser over disse menneskers adfærd (Fonagy et.al., 2007, pp. 147,157).

5.2.1. Affektiv spejling

Fonagy og hans kollegaer har fremsat en teoretisk model, *den sociale biofeedback model* om, hvordan barnets automatiske følelsesudtryk og forældrenes deraf følgende affektspejling fører til, at barnet lærer at identificere samt kontrollere sine følelses tilstande (Fonagy et al, 2007, pp. 20, 165-175). Af pladshensyn vil jeg ikke gennemgå modellen uddybende her, men blot nøjes med at henvise til, at det

overordnede rationale for modellen er, at omsorgsgiverens affektive spejling præsenterer barnet for en eksternaliseret udgave af dets indre affekt. Den eksternaliserede udgave er udpræget kontingent, det vil sige minder om barnets indre affektive oplevelse, dog uden at være identisk hermed. Samtidig er den eksternaliserede udgave *markeret*, hvorved omsorgspersonen typisk igennem en overdrivelse af sit realistiske emotionsudtryk instinktivt signalerer til barnet, at den affekt hun giver udtryk for igennem spejlingen adskiller sig perceptuelt fra hendes realistiske affektudtryk (Fonagy et al, 2007, pp. 20, 171-175). Som følge af ovenstående proces danner barnet nu en indre sekundær repræsentation af afspejlingen, der pga. dens kontingens forbindes med den ikke-bevidste, primære repræsentation af barnets indre affektive tilstand. Dette sker igennem en særlig medfødt *mekanisme til sporing af kontingens*, som er en analytisk anordning, der gør barnet i stand til at opfatte sammenhænge og til at vurdere graden af årsagssammenhæng mellem respons og stimulus (Fonagy et.al., 2007, pp. 160-179). På den måde bidrager spejlingen til udviklingen af sekundære repræsentationer af barnets primære tilstande – repræsentationer, der er mere kognitivt tilgængelige og som i højere grad er genstand for den bevidste opmærksomhed. Gennem den tidlige affektspejling opnår barnet således en fornemmelse af sine indre tilstande, idet omsorgspersonernes sekundære repræsentationer heraf internaliseres og bliver barnets repræsentation af de forskellige kategorier.

5.3. Præ-mentaliseringsmodi – udvikling af mentalisering

Inden individet udvikler evnen til mentalisering oplever det lille barn, ifølge Fonagy og hans kollegaer, verden i to forskellige oplevelsesmodi, henholdsvis *psykisk ækvivalensmodus* og *forestillingsmodus*. Disse to integreres på sigt til en mentaliserende modus. Når mentalisering senere hen slår fejl, er individet tilbøjeligt til at vende tilbage til et af disse to præ-mentaliseringsmodi eller et tredje, et såkaldt *teleologisk modus*.

I *psykisk ækvivalensmodus* sætter børn op til fire års alderen lighedstegn mellem den indre og den ydre verden; verden *er* sådan, som den repræsenteres i den indre verden og alternative perspektiver er ikke mulige. Hvis de således *tænker*, at der er et uhyre under sengen, så *er* der et uhyre under sengen. De er ikke i stand til at forstå, at mentale fænomener som at tænke, vide, forestille sig eller drømme kun er repræsentationer af verden.

I *forestillingsmodus* er mentale tilstande derimod adskilt fra virkeligheden, og de optræder derfor med et skær af uvirkelighed. Den indre verden frakobles den ydre realitet, hvorved børn i deres leg kan fastholde en bevidsthed om, at deres oplevelse ikke er en afspejling af den ydre verden (Allen m.fl., 2010, pp. 116-118 og Fonagy m.fl., 2007, pp. 245-250).

Ingen af de to modi etablerer således en optimal relation mellem den indre verden og den ydre realitet; psykisk ækvivalensmodus er for virkelig, mens forestillingsmodus er for uvirkelig. I løbet af en normal udvikling integrerer barnet de to modi til en mentaliserende modus, hvor mentale tilstande repræsenterer virkeligheden (i modsætning til forestillingsmodus), dog uden at sættes lig med virkeligheden (i modsætning til psykisk ækvivalens). Individet bliver dermed i stand til at anlægge flere forskellige perspektiver på den samme interpersonelle situation og på den måde med Allen et al.'s ord koble – ikke binde – den indre verden til virkeligheden (Allen et al, 2010, p. 118).

Fuldt udviklede mentaliseringsfærdigheder indebærer desuden en bevidsthed om den repræsentationelle relation mellem den indre verden og den ydre virkelighed, hvilket muliggør erkendelsen af, at andres handlinger er forståelige på baggrund af deres mentale tilstand, altså deres specifikke individuelle opfattelse af en given situation. Parallelt hermed indebærer mentalisering en bevidsthed om, at andre fortolker én selv på tilsvarende vis.

At de to ovennævnte modi er blevet integreret til et mentaliserende modus, er ikke ensbetydende med, at de to udelukkende hører fortiden til. Større børn og voksne kan meget vel regrediere til disse to modi. En tredje regressiv mulighed er som beskrevet indledningsvist det teleologiske modus. Dette modus indebærer, at mentale tilstande

som f.eks. affekter bliver udtrykt i somatiske reaktioner eller handling, som f.eks. selvbeskadigelse eller vold (Allen m.fl., 2010, p. 118, 138).

Ifølge Allen m.fl. (2010, pp. 160-161) træder mentalisering i baggrunden i forbindelse med intens emotionel arousal samtidig med, at kamp-flugt mekanismen træder i forgrunden. Dette skifte i funktionsmodi har oprindeligt tjent et evolutionært formål, idet det har muliggjort hurtige adaptive adfærdsreaktioner på fare. Den automatiske reaktionsmåde må dog typisk betragtes som uhensigtsmæssig i forbindelse med knap så alvorlige former for interpersonel konflikt, hvor en kompleks, kognitiv-emotionel funktionsmåde i form af mentalisering oftest må anses som mere hensigtsmæssig end evnen til at kæmpe eller flygte.

5.4. Affektregulering

Affektregulering udgør i Fonagy et. al.s optik et forstadium til mentalisering (Fonagy et.al., 2007, pp. 16, 98-99). Der skelnes mellem en basal affektregulering, som er en grundlæggende tilpasning af emotionstilstande, og en mere sofistikeret affektregulering, hvor affekter anvendes til at regulere selvet. I den basale affektregulering må omsorgspersonerne støtte barnet i at modulere dets affekter, som f.eks. trøste det, når det er ked af det. I den mere sofistikerede form reguleres affekterne gennem mentalisering. Det ældre barn behøver ikke længere omsorgspersonerne til at skabe affektregulering, men vil kunne regulere sine egne affekter, fordi det har dannet indre repræsentationer af interaktionen med omsorgspersonen, som det nu kan gøre til model for selvregulering. Barnet, der nu har opnået en fornemmelse af egne indre tilstande, bliver ligeledes i stand til at finde mening i andres handlinger, regulere sig selv følelsesmæssigt igennem denne indsigt, have impuls kontrol og få oplevelsen af at være et handlende selv. Barnets reguleringssystem går på den måde fra en dyadisk regulering til selvregulering (Hart & Schwartz, 2008, pp. 238-239).

Begrebet affektregulering kan tilsvarende forstås på to niveauer. På det laveste niveau kan affektregulering forstås som ækvivalent med homeostase, dvs. organismens søgen mod ligevægt. På dette niveau foregår reguleringen primært

ubevidst, og den får os til at ændre vores tilstand og handle hurtigt i situationer, hvor det er nødvendigt, f.eks. hvis vi er i fare. På det andet niveau sker reguleringen i forbindelse med vores relation til andre. Her bliver vi qua reguleringen i stand til at indvirke på vores affekter, påvirke hvilke affekter vi har, hvornår vi har dem og hvordan vi oplever og udtrykker dem, hvorved vi kan kommunikere dem, ofte i stedet for at handle dem ud. På dette niveau mener Fonagy og hans kollegaer, at der både er tale om affektregulering og om selvregulering (Fonagy et al, 2002, pp. 97-99).

5.5. Mentalisering

Mentalisering kan beskrives som evnen til at tænke på mentale tilstande som adskilte fra og dog potentielle årsager til handlinger, ligesom den kan siges at være evnen til psykologisk tænkning både i relation til en selv og andre. Med evnen til mentalisering bliver barnet i stand til at læse og forstå andre menneskers sind, sådan at deres adfærd bliver forudsigelig og meningsfuld. Mentalisering omfatter både et selvrefleksivt og et interpersonelt aspekt, som tilsammen sætter individet i stand til at skelne mellem indre og ydre virkelighed samt mellem intrapersonelle mentale og emotionelle processer og interpersonelle processer (Allen et.al., 2008, pp.26-30, Fonagy et.al., 2007, pp. 14-17, Hart & Schwartz, 2008, p. 252).

Mentalisering handler altså ikke blot om kognitiv og intellektuel forståelse, men også emotionel forståelse for egne og andres indre tilstande. Eller som Allen m.fl.(2010 p. 84) siger: *"Vi kan billedlig talt opfatte mentalisering som det ikke blot at have sindet på sinde, men at have hjerte og sind på hjerte og sinde"*.

5.6. Mentaliseret affektivitet

Affektregulering udgør som beskrevet et forstadium til mentalisering og affektreguleringen forandrer sig i det øjeblik mentaliseringsevnen er udviklet, idet det førnævnte højere niveau af affektregulering herefter er muligt. Denne mere sofistikerede affektregulering, hvor affekter gøres til genstand for selvrefleksivitet og derved anvendes til at regulere selvet, kalder Fonagy og hans kollegaer *mentaliseret*

affektivitet og betegner den som ”*det modne menneskes evne til affektregulering*” og ”*den ultimative form for affektregulering*” (Fonagy et al, 2002, p. 99, Fonagy et al, 2007, pp. 407-408). Det væsentlige er, at individet er bevidst om sine affekter, alt imens det forbliver i den affektive tilstand og således er i stand til at rumme betydningen af egne affekttilstande i stedet for f.eks. at handle dem ud. Mentaliseret affektivitet gør det altså muligt at foretage affektregulering igennem mentalisering.

At mentalisere emotioner – mentaliseret affektivitet – er ikke ensbetydende med at forholde sig distanceret og intellektuelt til egne og andres emotionelle reaktioner, men snarere at opnå klarhed i forbindelse med emotionelle oplevelser, eller som en af Allens m.fl. patienter (2010, p. 84) har formuleret det: ikke bare at tænke klart, men *at føle klart*.

Begrebet mentalisering bruges i vid udstrækning også om det at mentalisere emotioner, hvorfor begreberne ’mentalisering’ og ’mentaliseret affektivitet’ kan synes synonyme. Der er dog den forskel, at mentalisering betegner en generel interesse i ens egen og andres indre verden, hvor betegnelsen affektivitet angiver interesse i ens egne affekter, dvs. i et særligt område af den indre verden (Fonagy et al, 2007, p. 408).

Fonagy og kollegaer (2007, pp. 408-411 og Allen m.fl., 2010, pp. 89-93) skelner mellem tre elementer af mentaliseret affektivitet: *identifikation* og *modulering af affekt* samt *affektudtryk*.

Identifikation af emotion handler grundlæggende om at være i stand til at sætte navn på en grundlæggende emotion (Ekman, 2003), som f.eks. vrede. Dette er ikke nødvendigvis let, idet emotioner, især i forbindelse med at de opstår, ofte ikke har nogen klar form, men man føler måske bare, at man er utilpas og oprevet. Dette aspekt handler ud over identifikation af emotionen endvidere om evnen til at gøre emotionen meningsfuld ud fra en forståelse af, hvorfor den i den aktuelle situation er opstået, samt hvilken betydning det har, at den er opstået.

Det andet element i mentaliseret affektivitet *modulering af affekt* involverer en vis ændring af den emotionelle tilstand. Oftest er der tale om nedtoning af intense,

forstyrrende emotionelle reaktioner, men der kan også være tale om en styrkelse eller en opretholdelse af den affektive tilstand, således at det er muligt for subjektet at opleve affekten fuldt ud og dermed blive klogere på den. En nedregulerende modulering af affekt kan, f.eks. hvis der er tale om vrede, være afgørende for at mentalisere emotioner, idet intense emotioner, som f.eks. vrede, raseri eller rædsel svækker mentaliseringen (Allen, 2010, pp. 90-91).

Det tredje element i mentaliseret affektivitet er *følelsesudtryk*. I visse situationer er det ikke hensigtsmæssigt at give direkte udtryk for sine affekter udadtil, og det kan i sådanne situationer være muligt at udtrykke affekter indadtil, dvs. overfor en selv. Dette kræver mentalisering af emotionen i den forstand, at man reflekterer over affekten, mens man befinder sig i en emotionel arousal-tilstand (Fonagy et al, 2007, pp. 410-411). Det indadvendte affektudtryk er i særlig høj grad udtryk for selvrefleksivitet og gør os altså i stand til at undgå at udtrykke vores affekter, f.eks. raseri, udadtil på uhensigtsmæssig vis som f.eks. igennem voldelig adfærd.

Ud fra ovenstående gennemgang er det nærliggende at tro, at mentaliseret affektivitet, eller mentalisering af affekt, drejer sig om at følge en stivbenet sekvens fra identifikation og modulering af affekten til at give den udtryk, altså at erkende, at man føler vrede, berolige sig selv lidt for derefter at markere sig på passende vis. Det ville dog være en lidt forenklet fremstilling, idet det snarere forholder sig sådan, at en emotionel episode vil indebære en kontinuerlig skiften mellem identifikation, modulering og udtryk for følelser, således at f.eks. også det at give udtryk for følelser vil bidrage til en yderligere afklaring af dem, hvilket sandsynligvis i sig selv også vil bidrage til at modulere dem hensigtsmæssigt nedad eller opad (Allen m.fl., 2010, p. 92).

5.7. IFM-a og IFM-k

Udviklingen af mentalisering understøttes ifølge Fonagy og hans kollegaer af en såkaldt interpersonel fortolkningsmekanisme, forkortet IFM (Fonagy et.al., 2007, pp. 125-141 + Fonagy et.al., 2006, pp. 150-165). Denne er en overordnet og hypotetisk neural struktur, der bearbejder social information og sætter individet i stand til at

fortolke menneskelig adfærd. IFM omfatter to anatomisk adskilte strukturer, nemlig IFM for affekt (IFM-a) og IFM for kognition (IFM-k). Evnen til at reflektere over emotionstilstande er et eksempel på IFM-a, mens evnen til at reflektere over kognitive eller erkendelsesrelaterede tilstande er et eksempel på IFM-k. IFM-a muliggør således empati forstået som evnen til at indtage et andet menneskes følelsesmæssige perspektiv, og IFM-k muliggør en forståelse af den andens logik eller kognitive perspektiv.

IFM-a ser ud til at være placeret i det orbitofrontale område, mens IFM-k ser ud til at være placeret i den mediale præfrontale cortex og manglende forbindelse mellem disse områder betyder, at personen har vanskeligt ved at kombinere en forståelse af andres følelser med en forståelse af deres kognitive tilstande til en mere sammensat overordnet forståelse. Personen vil måske nok opleve affekt i forbindelse med en anden persons smerte og fortvivelse, men affektoplevelsen er ikke tilstrækkeligt forbundet med en repræsentation af den anden persons mentale tilstand. Antisociale individer der udviser antisocial adfærd, såsom vold, kan mangle en sådan moralsk sansning og mærker hverken empati eller sympati, skyld eller flovhed, hvilket ifølge Fonagy et.al. meget vel kan skyldes, at den neurale mekanisme IFM-a er dysfunktionel (Fonagy et.al., 2007, pp. 125-141 + Hart & Schwartz, 2008, pp. 226-227, 256, 264).

IFM modnes ifølge Fonagy og hans kollegaer gennem en tryk tilknytnings trygge base og sensitive og afstemte tidlige omsorg i de første leveår. Her gælder endvidere igen den indledningsvist nævnte forestilling om, at individets oplevelse af sit miljø spiller en afgørende rolle for, hvordan det medfødte arveanlæg kommer til udtryk.

5.8. Mentalisering og aggression

Ud over at individet ved hjælp af evnen til mentalisering bliver i stand til at regulere sig selv følelsesmæssigt ned i situationer med intens affekt samt muligheden for at rumme affekten på et indre plan i stedet for at være nødsaget til at give den et ydre udtryk i form af vold, er et tredje centralt aspekt i hæmningen af den voldelige adfærd igennem mentaliseringsevnen muligheden for affektiv afstemning og

responsivitet overfor den andens aktuelle mentale tilstand. Allen et al (2010, p. 354) hævder i denne forbindelse, at voldelig adfærd, ud over andre relevante risikofaktorer, grundlæggende formidles af en momentan hæmning af mentalisering: forbigående blindhed overfor andres sind. De henviser til, hvordan det er svært at skade et andet menneske samtidigt med, at man opretholder vedvarende øjenkontakt, der virker fremmede for mentalisering, og hvordan det bliver lettere at gøre det, efterhånden som den fysiske og psykologiske afstand øges. ”*Det vanskeligste er derfor at gå til angreb på en anden med de bare næver; det bliver tiltagende lettere med en kniv, et gevær eller en bombe. Det kan ikke undre, at luftbombardementer trods deres begrænsede effektivitet stadig er den foretrukne måde at føre krig på*” (Allen m.fl., 2010, pp. 354-355).

Mentaliseringsbegrebet kan også bruges til at forstå den tendens til antisocial adfærd, herunder voldelig adfærd, der ses hos psykopatiske individer. Psykopati indebærer en partiel, om end fundamental, mentaliseringsdefekt i form af en følelseskold- uemotionel relateringsmåde, som Allen et. al. beskriver som mental aflæsning uden empati. I deres forståelse kan evnen til at føle empati kort beskrives som evnen til at lade sig bevæge af andres emotioner. Denne evne besidder psykopater ikke, de påvirkes ikke emotionelt af andres udtryk for f.eks. frygt eller sorg, ligesom de ikke bevæges af at påføre andre smerte, hvilket ellers under normale forhold må anses som en bremsende mekanisme i forhold til udøvelse af vold imod andre. Psykopater er således ikke i stand til at mentalisere i den forstand, at en tilskyndelse til at forvolde skade ikke aktiverer en hæmmende aversiv mental repræsentation af den andens potentielle følelsesmæssige smerte (Allen et.al., 2010, pp. 167-173).

Allen et al henviser endvidere til Blair (2004), der forbinder den emotionelle defekt i forbindelse med psykopati med en tilbøjelighed til *instrumentel aggression*, der i modsætning til *reaktiv (affektiv) aggression*, som typisk er impulsbetonet og udspringer af vrede og frustration, er bevidst, velovervejnet og målrettet voldelig adfærd meget lig det, Glasser klassificerer som sadistisk vold.

5.8.1. Mentalisering, tilknytning og aggression

Et af de allervæsentligste aspekter ved den sunde og normale udvikling, der har betydning for udviklingen af mentalisering og dermed også for hæmningen af aggression, er en tryk tilknytningsrelation.

Mentaliseringsevnen hænger for Fonagy og hans kollegaer uløseligt sammen med tilknytning (Fonagy et.al., 2007, pp. 14, 18-19). Fonagy har i denne forbindelse deltaget i flere empiriske studier, der har undersøgt sammenhængen mellem tilknytningstype og evnen til mentalisering. Overordnet set viser studierne, at personer bedømt til at være tryk tilknyttede i langt højere grad end de utryk tilknyttede, besad evnen til mentalisering målt ud fra evnen til at skelne sig selv fra andre samt evnen til moden empati, hvor personen på én gang kan mærke sig selv (autoregulere affekter) og samtidig mærke og interagere med den anden (interaktiv affektregulering). De tryk tilknyttede var i langt højere grad i stand til at repræsentere komplekse interne sindstilstande både hos sig selv og den anden (Fonagy et.al., 2006, p. 68). Det væsentlige der mistes i en utryk tilknytning, er ifølge Fonagy et.al. ikke tilknytningsbåndet i sig selv, men derimod muligheden for igennem de ovennævnte spejlingsprocesser at udvikle de sekundære repræsentationer, der senere fører til udviklingen af evnen til affektregulering og mentalisering.

Man kan overordnet sige, at tryk tilknytning igennem udviklingen af affektregulering og mentalisering medvirker til at *af-lære* aggression i løbet af udviklingen, mens utryk tilknytning bidrager til, at den vedligeholdes eller intensiveres (Allen et al, 2010 + Fonagy, 2003).

5.9. Voldelig adfærd

Inden for denne tankegang er der flere forskellige måder at belyse og forstå voldelig adfærd på. De kan dog alle forstås som forskellige aspekter af samme grundlæggende problematik, nemlig uudviklede evner til affektregulering og mentalisering. Jeg vil i det følgende skitsere de forskellige aspekter.

5.9.1. **Udvikling af vanemæssig aggressiv adfærd**

Fonagy og Target (1995, pp. 1-2) identificerer fire trin i udviklingen fra fysisk eller følelsesmæssig mishandling i barndommen til forhøjet aggression.

1) *Barnets psykologiske selv er skrøbeligt på grund af en dårligt udviklet mentaliseringsevne.*

Hvis omsorgspersonerne ikke viser, at de opfatter barnet som et intentionelt væsen med tanker, følelser, antagelser og ønsker, kan barnet ikke udvikle en stabil mentaliseringsevne. Der kan også være tale om, at omsorgspersonens svigt og dårlige behandling af barnet skaber så meget angst for omsorgspersonens tanker og følelser i forhold til barnet, at barnet i forsvar lukker ned for udviklingen af sin refleksive funktion. Hermed undgår barnet den smertefulde bevidsthed om omsorgspersonens behandling af barnet, ligesom det undgår at forholde sig refleksivt til, hvilke negative følelser og tanker i forhold til barnet, der ligger bag omsorgspersonens adfærd. I nogle tilfælde kan der være tale om, at barnet tolker omsorgspersonernes hensigter som ondsindede, uden at der er grund til dette. Slutresultatet bliver imidlertid det samme – i samspillet mellem barn og forældre vil relationen blive præget af negative affekter, kritik, kontrol og måske endda fysisk aggressivitet – alt sammen adfærd, der hæmmer udviklingen af mentaliseringsevnen.

2) *Aggressivitet tjener til at forsvare det skrøbelige selv.*

Aggressivitet bruges til at beskytte og forsvare det skrøbelige psykologiske selv fra objektets formodede fjendtlighed.

3) *Denne måde at forsvare sig på bliver så vanemæssig, at den bliver en del af barnets måde at udtrykke sig på. Selvudtryk bliver det samme som aggressivitet.*

Barnets selvudtryk/selvforømmelse bliver associeret med aggression så mange gange, at der sker en patologisk sammenblanding af de to. Altså at selvforømmelsen bliver lig med aggression.

Dette kan også ske, hvis omsorgspersonen fejlopfatter barnets viljestærke selvudtryk som aggression og derfor spejler dem som sådan. I så fald vil barnets

selvfornemmelse også blive blandet med aggression, idet barnet internaliserer omsorgspersonens spejling af aggressionen (den sekundære repræsentation).

Uanset vejen derhen vil aggression herefter bruges som en måde at holde sammen på og fuldende den ellers ukomplette selvrepræsentation og fornemmelse af selvet. Aggression og aggressiv adfærd vil herefter have den organiserende rolle, som intersubjektiv delt forståelse ellers normalt har. Aggression bliver en del af selvoplevelsen, måden personen kan udtrykke sig selv på samt måden hvorpå, individet relaterer sig til andre. Blandingen af selvudtrykket med aggression betyder, at individet ikke kan forholde sig til andre mennesker eller relatere sig til andre uden aggression og destruktivitet (Fonagy et al, 1993, pp. 3, 9, 10).

4) Den dårligt udviklede mentaliseringsevne indebærer manglende evne til at forestille sig andres indre tilstande.

Dette medfører igen mindsket hæmning af aggressiviteten, eftersom andre i barnets/individets øjne ikke har tanker, følelser og evnen til at lide. Graden af mentalisering har som beskrevet betydning for, hvordan man kan handle over for sig selv og andre. Selv i tilfælde, hvor en person er i stand til at danne sig en forestilling om den virkning, hans handling vil få på et andet menneske, kan denne uden tilstrækkeligt udviklet mentaliseringsevne opleves som meningsløs og uden emotionelt indhold.

5.9.2. Kroppen som container i stedet for sindet

Ved manglende refleksiv funktion (mentalisering) vil det fysiske selv ofte komme til at substituere for mentale funktioner. På tilsvarende måde som mental refleksion kan udgøre containment igennem en mental repræsentation af en truende oplevelse, kan kroppen udgøre containment af tanker og følelser, som individet ikke mentalt kan repræsentere og derfor ikke kan forholde sig til på mental vis (Fonagy et al, 1993, p. 9). Når følelser og andre mentale tilstande på den måde ikke kan opleves på et indre plan, vil de i stedet blive oplevet som fysiske, både i selvet og i andre. Individet fungerer her i det teleologiske modus, der indebærer, at mentale tilstande som f.eks. affekter bliver udtrykt i handling.

Vold, forstået som aggression rettet mod kroppen, kan således forstås som en manglende evne til mentalt at forholde sig til tanker, overbevisninger og følelser, der derfor tvinger individet til at håndtere disse på et fysisk plan (Fonagy og Target, 1995, p. 1).

5.9.3. Forsøg på at eksternalisere og eliminere fremmede dele af selvet

Vold kan også være en metode til at ødelægge forestillinger, der opleves som værende inde i den andens krop som følge af eksternalisering.

Som beskrevet ovenfor er kontingente markerede spejlingsprocesser en forudsætning for, at barnet kan lære at repræsentere sine indre tilstande samt få en fornemmelse af sig selv som aktør. Uanset kvaliteten af spejlingerne, er barnet tvunget til at internalisere dem og basere sin oplevelse på dem. Hvis spejlingerne ikke giver en tilstrækkelig god afbildning af barnets indre oplevelse, vil selvet blive desorganiseret, dvs. præget af manglende sammenhæng og af fragmentering, hvilket skaber en fremmed oplevelse i selvet. Denne fremmede oplevelse vil individet ofte forsøge at eksternalisere i forsøget på at opnå en fornemmelse af kontinuitet i selvet.

Impulsive interpersonelle voldshandlinger kan også forstås som et forsøg på at eksternalisere sådanne indre oplevelser og følelser, hvis den, der er mål for eksternaliseringen ikke tager imod følelserne eller med Bateman og Fonagys (2007, p. 63) ord nægter at lade sig blive et redskab for uudholdelige selvtilstande.

Det kan være følelser af passivitet, skam og afmagt, som individet forsøger at eksternalisere, idet disse truer med at undergrave individet beskedne selvfølelse. Den manglende fornemmelse af selv at være aktør, som en normal mentaliseringsfunktion sikrer, gør mennesker uden en sådan ekstremt sårbare overfor ydmygelser. Når den person, de er sammen med, imidlertid nægter at tage imod eksternaliseringen af f.eks. passivitet og dermed påtage sig rollen som passiv, men i stedet giver udtryk for handlekraft, kan det opleves som en ydmygelse af og en trussel mod det ikke-

mentaliserende menneske, der fungerer i psykisk ækvivalens modus. Den skamfølelse individet nu oplever, vil af ham blive tolket som konkret og udefrakommende, idet tolkningen foregår i psykisk ækvivalens modus, hvor følelser som beskrevet opleves som konkrete og lige så virkelige uden for som inden i en selv. En måde at forsøge at lindre ubehaget og skamfølelsen indeni kan således være at forsøge at tilintetgøre den udenfor.

Ødelæggelsen af den anden ved hjælp af vold er således i dette perspektiv udtryk for et håb om at destruere den fremmede del af selvet igennem den anden. Personen har en overbevisning om, at ødelæggelse af den anden også vil føre til udslettelse af den persekutoriske forestilling i personens egen indre verden. Som følge heraf er det en handling præget af håb eller et ønske om frigørelse, der som regel er forbundet med opstemthed og først langt senere med anger (Bateman & Fonagy, 2007, pp. 63-64).

5.10. Deldiskussion

Som beskrevet ovenfor mener Fonagy og hans kollegaer, at barnets fornemmelse af sig selv samt evne til affektregulering og mentalisering udvikles under tilstrækkelige opvækstvilkår, primært medieret igennem en tryk tilknytning. Voldelig adfærd kan i dette perspektiv betragtes som et udtryk for en fejludvikling, der indebærer, at individet aldrig eller kun i ringe grad har opnået evnen til mentalisering og affektregulering og således er kendetegnet ved en såkaldt præmentalistisk funktionsmåde. Disse uudviklede evner indebærer en række afgørende begrænsninger for, hvordan individet kan handle over for sig selv og andre og kan i sidste ende betyde, at individet som følge af uhåndterbare negative affekter griber til voldelig adfærd.

Dette skyldes, at individet uden evnen til mentalisering og i særdeleshed mentaliseret affektivitet ikke er i stand til at regulere sig selv følelsesmæssigt i situationer med intens negativ affekt, ligesom det ikke er i stand til at rumme affekten på et indre plan, hvilket kan tvinge individet til at give den et ydre udtryk i form af vold. En sådan handling bliver desuden ikke hæmmet af en subjektiv forståelse af den andens

situation, lige som den ikke hæmmes af empati eller sympati for den anden. Dette skyldes den manglende mentalisering, der yderligere er svækket på grund af den følelsesmæssige arousal.

Teorien om mentalisering og affektregulering er en bred, men samtidig meget kompleks teori, hvilket gør den brugbar og relevant i forhold til mange psykologiske problemstillinger. Bredden og kompleksiteten af den samlede mentaliseringsteori har dog samtidig den ulempe, at den kan fremstå *for* bred og som en rammeforståelse, man kan lægge ned over nærmest samtlige psykologiske problemstillinger. Det synes næsten umuligt at begribe, at ét begreb eller én rammeforståelse skulle kunne forklare så meget. Ikke desto mindre kan teorien for mig at se udgøre et væsentligt bidrag til denne afhandlings forsøg på at forstå voldelig adfærd.

Mentaliseringsteorien kan forklare, hvad det er der sker (eller ikke sker) følelsesmæssigt for individet, der enten kan føre til en hensigtsmæssig indre regulering eller til en uhensigtsmæssig ydre regulering i form af vold. Hermed kan teorien forklare de individuelle forskelle i brugen af voldelig adfærd, hvilket må anses som yderst væsentlige aspekter i forsøget på at forstå volds samlede kompleksitet. Denne teori kan således tilbyde et svar på den del af mit problemfelt, der handler om, hvad der på et individuelt plan kan udløse vold.

I forhold til de tidligere anvendte teorier ligger Winnicott og Fonagy et.al. tæt op af hinanden i deres overvejelser om, hvorledes individet via symbolsk tænkning kan rumme aggression på et indre plan frem for at handle den ud igennem voldelig adfærd. Tilsvarende henviser Fonagy et.al. ligesom Glasser til, at vold kan være et resultat af eksternalisering af negative psykiske tilstande, der efterfølgende kan angribes og neutraliseres i den anden. Med Fonagy et.al.'s begreber om fremmedselvet og psykisk ækvivalensmodus beskriver og redegør de dog mere uddybende for denne handling end Glasser.

Det samme gør sig gældende for Parsons overordnede overvejelser om, at god nok omsorg med affektiv afstemning gør barnet i stand til at genkende og tolerere sine indre tilstande, åbner for et såkaldt rum for tanker og refleksion samt lærer barnet, at aggression kan rummes og udtrykkes på ikke-destruktiv vis f.eks. igennem sproget. Parsons synes overordnet set her at omtale den proces, som Fonagy et.al. med deres

mentaliseringssteori uddybende forklarer. Tilsvarende kan det hævdes, at Parsons indre beskyttende funktion/membran, der sikrer fleksibilitet i forhold til aggression og frustration til forveksling minder om den beskyttende funktion en velfungerende evne til affektregulering og mentalisering tjener. Altså at Fonagy og hans kollegaer igen mere detaljeret forklarer det, som Parsons peger på i mere overordnede tænkte teoretiske vendinger.

6. Illustration i forhold til praksiseksemplerne

Jeg har med herværende afhandling ønsket at undersøge, hvordan man på et psykoanalytisk grundlag kan forstå vold. I det følgende vil jeg forsøge at samle de forskellige forståelser og illustrere dem i forhold til de to indledende praksiseksempler.

Narcissistisk sårbarhed (Kohut, Glasser), jeg-svaghed (Kernberg, Glasser) bl.a. som følge af en manglende internaliseret indre beskyttende funktion (Parsons), et skrøbeligt psykologisk selv (Fonagy et.al.) og en ringe selvforneemmelse (Fonagy et.al.) er alle (delvist overlappende) aspekter, der ifølge teorien kan gøre det enkelte individ ekstra sårbart overfor ydmygelser og angreb udefra. Der skal ikke meget til, før dette individ oplever, at det bliver angrebet (Parsons) og at det må beskytte sig selv (Glasser). Aspekter af dette kan være en del af det, som LUB oplevede som et generelt ringe selvværd og en stor usikkerhed hos mange voldsudøvere samt som den form for *lette antændelighed*, han pegede på.

Men selv uden sådanne vanskeligheder fortæller teorien os, at vi alle biologisk og evolutionært er forprogrammeret til at reagere på trusler af såvel psykologisk som fysisk art. Kroppen reagerer automatisk på truslen og forbereder sig på kamp med henblik på at eliminere kilden til fare (Glasser). Den følelsesmæssige arousal gør, at evnen til mentalisering forringes, hvilket gør, at den andens adfærd tolkes konkret (Fonagy et.al.). Individet reagerer prompte med beskyttende aggressiv adfærd, enten verbalt eller kropsligt ved f.eks. at ”puste sig op”. Den anden reagerer instinktivt (Freud, Kernberg, Glasser) på den aggressive adfærd ved at returnere denne, men på lidt mere aggressiv og truende vis. Begge parter bliver fortløbende mere aggressive og mere aroused, hvilket forringer begges mentalisering yderligere. Dette betyder dels, at individets evne til at forholde sig reflektivt til sig selv svækkes og dels, at den reflektive forståelse af den andens perspektiv svækkes yderligere (Fonagy et.al.). Hver part holder på sit og forholder sig kun til at beskytte sig selv, f.eks. fra den andens sårende, nedværdigende, truende kommentarer, men har ikke blik for, at den anden fremsætter disse som en reaktion på individets egne sårende, nedværdigende

og truende kommentarer til ham, som LUB også omtalte som *et begrænset perspektiv*.

Den manglende mentalisering gør endvidere, at individet ikke er i stand til at forestille sig, at den anden kan have en anden oplevelse af virkeligheden, end han selv har. Han vil ofte anlægge en oversimplificeret forståelse af den andens intentioner og adfærd, som f.eks. ”han vil tage min kæreste” eller ”han vil provokere og true mig”. Den andens adfærd bliver tolket konkret ud fra dens observerbare konsekvenser, mens den andens motiver, tanker, forestillinger og behov, der ligger bagved, ikke spiller nogen rolle (Fonagy et.al.). Dette er i overensstemmelse med LUB’s oplevelse af, at de voldsdømte ofte har en *forsimplet opfattelse* af konfliktsituationen, som de udelukkende tolker ud fra deres egne umiddelbare negative forestillinger. Konflikten optrappes derfor og den manglende mentalisering fra begges sider vanskeliggør muligheden for at konflikten nedtrappes, med mindre en tredjepart griber mæglende ind.

Den vedvarende svækkelse af en måske i forvejen ringe mentaliseringsevne betyder samtidigt, at kamp-flugt mekanismen aktiveres i stadig højere grad (Glasser, Fonagy et.al.). Energien bruges kort sagt i kroppen, frem for i hovedet. Individets skrøbelige psykologiske selv og de andre ovennævnte vanskeligheder gør, at flugt ikke er nogen mulighed, idet det ville medføre en smertefuld erkendelse af egen svaghed og sårbarhed (Parsons). Dette kan forstås som et aspekt af det, LUB omtalte som angsten for at *tabe ansigt*, der gør, at dét at vende ryggen til en konflikt, ikke er en mulighed. Egen sårbarhed og svaghed kan i stedet projiceres over på den anden og angribes fysisk i den anden (Kernberg, Glasser, Fonagy et.al.), hvorved individet samtidig hævder sig selv.

Interaktionen kulminerer nu i vold. De negative indre tilstande (Fonagy et.al) er eskaleret så meget, forståelsen, empatien og den almindelige mellem menneskelige medfølelse for den anden (Winnicott, Fonagy et.al.) er forringet så meget, ønsket om at eliminere kilden til irritationen og smerten (Kernberg, Glasser) er nu så overvældende og det psykologiske og/eller fysiske selv føles så truet (Glasser), at der, i lyset af en manglende evne til mentalt at rumme og bearbejde disse tilstande, ikke synes andre udveje end den fysiske (Winnicott, Fonagy et.al.).

Den manglende opmærksomhed på og hensyntagen til de mulige negative konsekvenser af den voldelige handling, f.eks. i form af straf, kan forklares med, at individet i situationen fungerer i forestillingsmodus (Fonagy et.al.). På et grundlæggende plan opfatter han lige dér sin handling som værende uden andre følger end elimineringen af den trussel imod hans psykologiske og/eller fysiske selv, som den anden udgør.

Samtidig er forestillingen om, at han ved at eliminere den anden kan eliminere de negative indre tilstande eller den fremmede del af selvet, som han har projiceret over i den anden, et udtryk for, at han også på visse områder fungerer i psykisk ækvivalens modus (Fonagy et.al.). Ønsket om at komme af med noget uønsket gør, at den voldelige handling kan anskues som en handling, der er præget af håb eller et ønske om frigørelse. Dette kan forklare den tilsyneladende positive arousal der for nogle kan være forbundet med vold, ligesom det kan forklare, hvorfor der er nogen, der aktivt opsøger og forsøger at opildne og provokere til vold. Endvidere kan det, udover generelle mentaliseringsvanskeligheder, tilbyde en del af en forklaring på, hvorfor nogle mennesker bliver ved med at have i voldssituationer, selvom de samtidig giver udtryk for, at de ikke mener, at det er konsekvenserne værd.

Det faktum at mange voldsudøvere ifølge LUB efterfølgende *fortryder* deres voldshandlinger, kan således ud fra teorien forklares ved (midlertidig) fungeren i forestillingsmodus og i psykisk ækvivalens modus (Fonagy et.al.).

Det ses af ovenstående, at det er muligt at finde teoretisk forankring til samtlige af de *fem fællestræk*, som LUB pegede på som værende karakteristiske for voldsudøvere. Dette kan anses som et udtryk for, at teorien således ikke kun på et teoretisk men også på et praktisk plan kan synes relevant og meningsfuld.

Jf. praksiseksempel 2 er det DO's oplevelse, at det, der i Voldsförebyggelsesprogrammet skaber positiv psykologisk forandring er den tillidsfulde relation til terapeuten, problemerkendelse, indsigt, større fleksibilitet i tænkningen og en ændret narrativ selvopfattelse. I et mentaliseringsperspektiv giver dette god mening. I et sådan kan man opfatte hele deres arbejde som mentaliseringstræning. Når de voldsdømte gang på gang i en tryk

mentaliseringsfremmende atmosfære bliver hjulpet til at reflektere over deres adfærd og deres specifikke risikofaktorer optrænes deres evne til mentalisering. Dette kan forklare DO's oplevelse af, at de voldsdømte igennem programmet får skabt mere fleksibilitet i deres tænkning, og at de som følge heraf får mulighed for at handle anderledes og ikke-voldeligt. Igen synes teorien således 'at tale godt sammen' med praksis.

7. Konklusion

I dette speciale har jeg jf. pkt. 1.2.1. ønsket at undersøge, hvordan man på en psykoanalytisk baggrund kan forstå vold. Dette har jeg gjort ud fra en antagelse om, at vold har en form for natur eller ”fælleshed”. Grundlæggende har jeg igennem specialet fundet, at man i et psykoanalytisk perspektiv kan anskue en sådan natur på to planer, henholdsvis et alment menneskeligt plan og et individuelt plan. I det følgende vil jeg konkludere på min problemformulering ud fra en opdeling i disse to planer.

7.1. Det almene plan, det alment menneskelige

Aggression og voldelig adfærd synes at forekomme overalt og til alle tider. Samtidig er der noget yderst stereotyp over aggressionens og voldens udtryk, hvilket kunne tyde på, at der er noget alment menneskeligt i netop denne måde at reagere på. Hvordan kan man ud fra teorien i herværende opgave forstå dette tilsyneladende almene aspekt ved voldshandlinger?

Freud mente som beskrevet, at aggression og voldelig adfærd er et udtryk for den dødsdrift, eller i en mildere udgave den aggressionsdrift, vi alle er født med og som er en del af vores menneskelige natur livet igennem. På trods af at Freud opfattede denne drift som uvægerligt iboende i os, mente han, at vi har mulighed for at omdanne den via forsvarsmekanismer. Dette medfører dog intrapsykeiske konflikter samt en grundlæggende manglende tilfredsstillelse. Grundlæggende opfattede han altså aggression og voldshandlinger som en naturlig del af det at være menneske. I hans optik skal voldshandlinger derfor forstås som et naturligt resultat af den menneskelige drift og det menneskelige instinkt til at agere voldeligt overfor hinanden med henblik på at opnå subjektiv tilfredsstillelse.

Glassers opfattelse af, at voldens fundamentale natur på biologisk vis er bygget ind i mennesket og at kroppen således i potentielle faresituationer kan reagere helt automatisk med kamp, her forstået som voldshandlinger, peger også i retningen af en forståelse af vold som et naturligt medfødt menneskeligt instinkt. Glassers opfattelse

adskiller sig dog fra Freuds på det væsentlige punkt, at han opfatter vold som en reaktion på en opfattet fysisk eller psykisk fare og således som en måde at forsvare sig selv på – og ikke som en adfærd, der i sig selv giver anledning til tilfredsstillelse eller ligefrem nydelse, som Freud mente. Såfremt et sådant element af nydelse indgår i den voldelig adfærd, er det derimod i Glassers optik et udtryk for en patologisk form for vold, nemlig den sadistiske vold. I Glassers optik kan voldshandlinger således forstås som en forsvarshandling og som et udtryk for et menneskeligt forsvarsinstinkt.

Også Fonagy og hans kollegaer opfatter voldelig adfærd som noget universelt i den forstand, at de mener, at vi alle fødes med aggressive og voldelige tilbøjeligheder, som dog så senere i løbet af en gunstig udvikling af evnen til affektregulering og mentalisering hæmmes. Hvor Freud mente, at voldelig adfærd er et uudryddeligt træk ved den menneskelige natur, mener Fonagy og hans kollegaer således omvendt, at det er træk, der er mulige at udrydde, og at dette også er det, der normalvis sker igennem en sund og gunstig opvækst. For dem er vanemæssig voldelig adfærd derfor et udtryk for en fejludvikling i form af manglende udvikling af evnen til mentalisering og affektregulering. Voldshandlinger kan dog i dette perspektiv også være et udtryk for et forbigående mentaliseringssvigt forårsaget af aktuell intens følelsesmæssig arousal, hvilket de forstår som en almen reaktion. Disse teoretikere mener således, at voldshandlinger grundlæggende kan betragtes som et resultat af mentaliseringssvigt.

7.2. Det individuelle plan

På trods af at der således på et alment plan synes at være noget alment menneskeligt i at agere aggressivt og voldeligt, er det ikke alle mennesker, der agerer voldeligt. Hvordan det kan være, at nogle personer reagerer med voldelig adfærd i en given situation, hvor andre ikke ville have reageret med vold?

I og med at Freud mente, at vi alle dybest set har lyst til at agere voldeligt, ville hans svar på dette spørgsmål være, at det er de mennesker, der lever i overensstemmelse

med deres natur, der reagerer voldeligt og at dem, der ikke gør, har fortrængt og sublimeret disse naturlige impulser i så høj en grad, at de kan håndtere situationen på ikke-voldelig vis.

Kernberg kan bidrage med en vinkel på det personlighedsmæssige plan. Han mener som beskrevet, at der hos personer med borderline personlighedsorganisering forekommer en særlig stor intensitet i den aggressive drift, en overvægt af primitive forsvarsmekanismer, mangelfuld evne til sublimering samt manglende angsttolerance og impuls kontrol, og at netop disse forhold disponerer for forøget risiko for og tendens til at agere voldeligt.

Winnicott mente, at barnets naturligt medfødte aggression kan føre til antisocial adfærd og vold, såfremt barnet ikke har modtaget god nok omsorg, der hjælper barnet med at tøjre aggressionen eksempelvis igennem udviklingen af bekymring for andre, skyld- og ansvarsfølelser samt evnen til at symbolisere. Ifølge ham er det således et spørgsmål om, i hvor høj grad den medfødte aggression er blevet tøjret igennem udviklingen af disse evner.

Glasser opfattede som beskrevet psykisk aggression og kropslig vold som liggende på et kontinuum. På et tidspunkt, afhængig af den enkeltes samlede psykodynamiske konstituering, er der en overgang, hvor den psykiske aggression bliver så voldsom, at den behøver et kropsligt udtryk i form af vold. Glasser henviser udover den samlede psykodynamiske konstituering eksplicit til narcissistisk sårbarhed og jeg-svaghed som havende betydning for tidspunktet for overgangen og dermed for individets tilbøjelighed til at gribe til vold.

Fonagy og hans kollegaer kan bidrage væsentligt til forståelsen af tidspunktet for denne overgang, idet de netop beskæftiger sig med dette element. Deres forklaring lyder som bekendt på, at det er kvaliteten af den enkeltes evne til at regulere sig selv følelsesmæssigt, der er bestemmende for, i hvor høj grad og hvor længe man kan tolerere negative tilstande på psykisk vis. De mener desuden, at evnen til at mentalisere er af afgørende betydning og at det således er kvaliteten af disse evner, der er bestemmende for, hvem der vil gribe til vold og hvem der ikke vil.

Det ses af ovenstående, at de forskellige teoretikere anlægger forskellige perspektiver på voldshandlinger og på, hvad der udløser disse på et individuelt plan. Disse kan forstås som forskellige perspektiver og aspekter, der i varierende grad kan give mening i den enkelte situation. Forskellige perspektiver der kan anskues som forskellige vinkler på samme problematik og som hver især belyser noget væsentligt.

Samtidig kan de forskellige teoretiske perspektiver supplere hinanden. Som det ses af ovenstående såvel som af den ovenstående illustration i forhold til praksis, er det også muligt at sammentænke de forskellige forståelser til en form for teorisyntese eller et mere samlet psykoanalytisk perspektiv på vold.

Jeg mener nu overordnet set at have godtgjort for min indledende antagelse om, at psykoanalytisk teori kan bruges til at forstå vold. Jeg har vist hvordan psykoanalytisk teori vil kunne bidrage med en forståelse af vold ligesom jeg har illustreret den mulige praksisrelevans af denne forståelse via et praksiseksempel. Samtidigt er jeg dog klar over, at denne forståelse også har nogle begrænsninger, ikke mindst idet den per definition er begrænset til en psykoanalytisk anskuelse af menneskelivet. Jeg er bevidst om, at dette sætter visse begrænsninger for forståelsen og tilgangen til mit problemfelt generelt set. Andre psykologiske tilgange til problemfeltet ville utvivlsomt lukke op for andre betydningsfulde og hensigtsmæssige forståelsesmæssige vinkler, men dette ligger desværre af plads-, tids- og kvalitetshensyn ud over mulighederne i herværende afhandling.

8. Perspektivering

Jeg har nu opnået indsigt i forskellige psykoanalytiske forståelser af vold. Jeg vil i det følgende foretage nogle refleksioner over nogle af de spørgsmål og diskussioner, denne nye indsigt giver anledning til for mig.

Undervejs i specialet har jeg flere gange spekuleret over det faktum, at på trods af at vi alle fødes med en given aggressionstilbøjelighed, benytter mænd i langt højere grad end kvinder sig af vold. I det følgende vil jeg forfølge denne undren, ligesom jeg vil stille spørgsmålstegn ved sondringen mellem behandling og straf samt voldens svage tilstedeværelse i psykologien. Yderligere vil jeg forholde mig til acceptabel vold som et holdningsmæssigt fænomen samt til vold og mentalisering i et større samfundsmæssigt perspektiv. Disse er alle emner, som jeg ikke tidligere i herværende speciale har beskæftiget mig eksplicit med, men som min nye indsigt åbner op for. Det er emner, spørgsmål og diskussioner, der kunne være spændende at arbejde grundigt videre med, men som jeg dog her kun har mulighed for at berøre perifert.

8.1. *Køn*

Mænd står for langt størstedelen af voldskriminaliteten i Danmark såvel som i alle andre lande i verden. Hvordan kan det være – hvorfor er det, på trods af en stigning i kvindevolden, langt oftest mænd, der benytter sig af vold?

Traditionelt set forklarer man de forskellige tal for mænds og kvinders brug af vold med biologiske kønsforskelle og sociale kønsrolleforskelle. Det er almen kendt, at drenge og piger ikke socialiseres på samme måde og at forskellen i kønsrolleindlæringen kan forstærke forskellige typer adfærd hos de to køn gennem opvæksten. Det kan hævdes, at den traditionelle mandlige kønsrolle i højere grad disponerer for brugen af vold. Dels på baggrund af det aktive og udfarende element, der traditionelt ligger i manderollen. Trangen til spænding og oplevelse. Og dels de mere “afstumpede” sider af manderollen; den manglende evne til at udtrykke følelser

og kommunikere viser sig så i stedet i, at der bruges 'slående argumenter', og at man 'udtrykker sig igennem kropssproget'. Vi har begrebet 'en rigtig mand', hvori der ligger nogle implicite forventninger om handlevillighed og gennemslagskraft.

Endvidere har flere peget på, at hvor mænd ofte retter deres følelser udad, retter kvinder dem ofte indad. Dette kan forklare den større andel af mænd, der udviser utilpasset antisocial adfærd og den større andel af mænd, der har et misbrug af alkohol eller euforiserende stoffer. Samtidig kan det for kvindernes vedkommende forklare den større andel af kvinder, der udviser depressive symptomer, spiseforstyrrelser og selvskadende adfærd.

At mænd har en sådan større tilbøjelighed til voldeligt at skade andre, mens kvinder har større tilbøjelighed til at skade sig selv, kan også forklares ud fra mentaliseringsteorien. Ifølge denne kan det forklares med, at kvinder har nemmere ved at placere billedet af moderen, som i de fleste tilfælde er den primære omsorgsperson i den første del af livet, og som derfor udgør den internaliserede anden, der har givet anledning til det fremmedelement i selvstrukturen som kaldes fremmedselvet, i deres egen krop, mens mænd har nemmere ved at eksternalisere dette billede og de tanker, det repræsenterer, over på andre (Fonagy et.al, 2007, p. 443). Det betyder, at mænd må eliminere andre, mens kvinder må eliminere dele af sig selv i forsøget på at eliminere den fremmede del af selvet. Begge former for aggressiv adfærd kan så ses som et udtryk for indre tilstande, der ikke kan rummes og bearbejdes på psykisk vis og som derfor må handles ud.

8.2. Behandling eller straf og voldens svage tilstedeværelse i psykologien

En sådan grundlæggende antagelse af, at man således kan se selvskade og voldshandlinger mod andre som udtryk for det samme, nemlig manglende affektregulering og mentalisering, har for mig givet anledning til en del undren over, hvorfor det kvindelige udtryk (selvskade) anses som noget patologisk og som et anliggende for psykologien (og psykiatrien), mens det modsatte ikke er tilfældet for

det mandlige udtryk. Det er min generelle opfattelse, at vold ikke har en særlig stor plads i psykologien. Opfattelsen bliver forstærket af det faktum, at vi som samfund groft sagt sender en pige med selvskadende adfærd til en psykolog, mens vi sender en voldelig fyr i fængsel.

Årsagerne til dette og til voldens tilsyneladende svage tilstedeværelse i psykologien er sikkert mange, men man kan gisne om, hvorvidt moralske og etiske dogmer kan være en del af forklaringen. At voldelig adfærd hos drenge og mænd som beskrevet ovenfor generelt opfattes som noget naturligt, noget alment maskulint (hvad enten en sådan maskulinitet er genetisk eller kulturelt betinget) og derfor ikke opfattes som noget patologisk eller psykologisk relevant. I og med at adfærden grundlæggende anses som noget naturligt, behøver man heller ikke behandle på den. Den voldelige adfærd imod andre harmonerer dog dårligt med et civiliseret samfund og møder derfor etisk og moralsk fordømmelse, hvilket fører til forsøg på adfærdsregulering i form af straf.

Kvindes selvskadende adfærd opfattes derimod måske mere som en unaturlig adfærd, hvorfor vi måske også hurtigere vil anse den som en patologisk adfærd og som et anliggende for psykologien. Vi får medlidenhed med mennesker, der skader sig selv, og ønsker derfor at hjælpe dem via behandling frem for at straffe dem.

Samtidig er der den væsentlige forskel, at mens kvinderne kun skader sig selv, skader mænd andre. Som samfund har vi et ansvar for at passe på hinanden og voldshandlinger overfor andre medfører i et samfundsmæssigt perspektiv et ansvar og en mulighed for at sætte nogle samfundsmæssige grænser. Vi kan lovgive om, at man ikke må skade andre, men vi kan ikke lovgive om, at man ikke må skade sig selv. Sidstnævnte kan vi kun tilbyde behandling.

At straf og behandling dog ikke nødvendigvis udelukker hinanden, er Anger Management kurserne og Voldsforebyggelsesprogrammet gode eksempler på.

8.3. Acceptabel vold

Både Winnicott, Glasser og Fonagy et.al. henviser eksplicit til, at aggression og voldelig adfærd ikke kun er negativt og udtryk for patologi, men at aggressiv og voldelig adfærd kan være hensigtsmæssig f.eks. i forsvarsøjemed og derfor kan være en del af en sund mental tilstand. Andre eksempler på situationer, hvor aggression kan hævdes at have en gunstig rolle, såfremt denne ikke overdrives, er f.eks. i faglig konkurrence, sport, humor og fantasi. En sådan opfattelse af aggressions mulige hensigtsmæssigheder synes der i dag at være generel enighed om.

Endvidere synes vi i dag at have en kultur, hvor det meste er tilladt. I dag kan satirisk underholdning være yderst aggressiv og voldelig, uden at nogen rynker på næsen af det. Film og computerspil er fyldte med vold, der bare synes at blive voldsommere og voldsommere.

Det kan være svært at identificere, hvornår voldelig adfærd er acceptabel. Dette skyldes måske ikke mindst, at der findes flere former for *legitimeret vold* såsom selvforsvar og vold, der bliver brugt til at forsvare andre.

Legitimeret vold kan anses som vold, der begås, uden at man føler, at man begår noget moralsk forkert. Det skyldes ofte, at man kan retfærdiggøre volden med, at man må beskytte sig imod den anden, der begår meget værre grusomheder og som i øvrigt også startede konflikten.

Hvor grænsen for den legitime vold går, er dog ikke entydigt. Mens nogle f.eks. anser det som en legitim handling, at en urmager i forsvar skyder tre røvere, vil andre anse det som en illegitim voldshandling. Det samme gør sig gældende på et større samfundsmæssigt plan, hvor f.eks. vores egen danske brug af voldelig adfærd til politisk international bekæmpelse af undertrykkende regimer i Mellemøsten af nogle anses som legitim adfærd, mens andre er af den modsatte holdning.

Drabene af Saddam Hussein og Osama bin Laden kan illustrere dette. De to havde forbrudt sig på grusom vis mod menneskeheden og der var et politisk flertal globalt set for, at de måtte straffes hårdt for deres forbrydelser. Saddam Hussein blev

henrettet ved hængning næsten på åben skærm og Osama bin Laden blev skudt i sit hjem. Efter drabet af bin Laden fulgte en næsten dagligdags italesættelse af, hvordan de bevæbnede styrker bare var trængt ind i hans hjem og havde dræbt ham og andre, herunder hans søn. Efterfølgende vedtog FN's sikkerhedsråd helt usædvanligt en resolution, hvori samtlige 15 medlemmer roste drabet af bin Laden ligesom tusindvis af amerikanere på åben gade fejrede drabet – alt i alt en makaber legitimering og i en vis grad også glorificering af ekstrem vold. Omvendt fulgte der også i kølvandet herpå en stærkt kritisk debat heraf og af netop, hvor grænsen for acceptabel og legitim vold går.

Det legitime element i vold er således ikke nogen fast størrelse. Det er til debat, hvad der er acceptabel og legitim vold og man kan måske derfor tale om flydende grænser herfor. Med disse tanker i baghovedet vil jeg nu vende mig imod det danske samfund og volden i samfundet. For hvordan ser det så ud med volden i dette samfund, hvor grænserne for acceptabel vold kan siges at være flydende?

8.4. Vold i samfundet

På den ene side synes vold at blive mere og mere uacceptabelt i den brede befolkning. Vold i opdragelsesøjemed er i dag mærkbart nedsat i forhold til for 50 år siden. Som et udtryk for en klar tilkendegivelse af, at man fra samfundets side ønskede at få volden ud af opdragelsen blev revselsesretten i skolen afskaffet i 1951, og i 1985 blev også forældrenes revselsesret afskaffet. Vi laver voldspakker, hyppige stramninger af strafferammen overfor vold og nedsætter den kriminelle lavalder til 14 år, blandt andet fordi vi som samfund ønsker at signalere, at vi ikke vil acceptere vold. Samtidig hermed synes der generelt at have fundet en socioøkonomisk opdeling sted, således at vold efterhånden mest regnes som en adfærd, der hører til i de lavere socialklasser. Voldelig adfærd er blevet lav-status på samme måde som rygning er. Der findes formodentlig mange grunde hertil, men en af de mest oplagte synes at være, at vold signalerer uhåndterlig frustration og manglende kontrol, og hvis der er noget, der i dag giver respekt og signalerer personligt overskud, så er det netop kontrol og disciplinering af en selv, ens krop, ens tid – og ens adfærd.

På den anden side har vi i dag et samfund, hvor den vold der er, synes at være blevet mere voldsom. Der har f.eks. altid eksisteret værtshusslagsmål, men vi har i de sidste år oplevet en betydelig skærpelse af voldsomheden i disse. Før i tiden kunne sådanne klammerier ordnes med lidt skubben og nogle lussinger, men i dag ses ikke sjældent spark i hovedet og brugen af kniv. Og det sidste nye – pistoler. Samtidigt har det uhyggelige fænomen 'happy slapping', som handler om vold for underholdningens skyld imod tilfælde personer, der optages og fremvises via mobiltelefoner, set dagens lys.

Hvordan kan man mon forstå denne udvikling, der på den ene side afspejler en tendens imod mindre vold generelt set, måske foranlediget af en større disciplinering af os selv og vores adfærd, men som på den anden side synes at afspejle en skærpelse af voldsomheden i den vold, der er?

Med Freud kunne et provokerende bud på en forklaring på spørgsmålet være, at disciplineringen af os selv og vores civilisationsfremmende samfundsmæssige strukturer på et tidspunkt kan blive *for* begrænsende for den menneskelige natur, der i *for* høj grad søges disciplineret. At optagetheden af at lægge låg på vores impulser og opføre os pænt og civiliseret og løse uoverensstemmelser på civiliseret vis betyder, at når det glipper, så glipper det for alvor og alle de fortrængte og sublimerede impulser får frit løb.

Gemt i denne logik er der tilsyneladende en modsætning mellem samfundets nødvendige disciplinering og individets natur. Måske kan mentaliseringsbegrebet ses som en måde at omgå dette modsætningsforhold. Set fra samfundets side kan mentalisering ses som et middel til at tæmme aggression og begrænse voldshandlinger og fra individets perspektiv kan mentalisering ses som et middel til at mærke, forstå og udtrykke vores naturlige impulser og følelser på en konstruktiv måde, hvorpå vi kan undgå at ende i voldshandlinger. I et sådan lys kan mentaliseringsbegrebet ses som et værktøj til både disciplinering og frisættelse af mennesket.

Jeg vil nu afslutningsvist forfølge tanken om mentalisering på et samfundsmæssigt niveau.

8.5. *Mentalisering på et samfundsmæssigt niveau*

Ud fra teorien i herværende afhandling tyder det på, at en del af forklaringen af voldshandlinger kan findes i mentaliseringsvanskeligheder hos individet. I det følgende vil jeg overveje, hvorvidt de samme grundlæggende mekanismer, der gør sig gældende på individniveau, også kan siges at gøre sig gældende på et større gruppe- og samfundsniveau.

Den empiriske evidens for, at vold forekommer oftere i socioøkonomisk dårligere stillede grupper kan måske forklares ved, at der i disse miljøer også ofte er færre psykologiske ressourcer til rådighed, hvilket påvirker tilknytningen og dermed udviklingen af affektregulering og mentalisering. Det er kendt, at der f.eks. i slumområder er langt større procentdel af børn med desorganiseret tilknytning end i mere velstående kvarterer. Dette handler måske ikke kun om individets relationelle oplevelser i familien snævert set, men måske også om dets oplevelser i en større kontekst, idet den samlede påvirkning af individet ikke kun finder sted i familien, men også finder sted i forholdet til jævnaldrende såvel som i hele det omgivende sociale miljø, individet færdes i. På samme måde som der i interpersonelle relationer kan være større eller mindre tilbøjelighed til at mentalisere, kan man således diskutere, om der også i sociale grupper, lokalsamfund og på et større samfundsmæssigt plan kan være en sådan varierende tilbøjelighed. En tilbøjelighed der på et sådan større plan kan beskrives som et mentaliserende miljø, der befordrer bevidsthed om egne og andres mentale tilstande samt medfølelse overfor andres lidelse. Og at graden af mentalisering i miljøet dermed kan være med til at forklare forskellen i forekomsten af vold i forskellige socioøkonomiske miljøer.

I endnu større målestok kan man måske tale om manglende mentalisering, blindhed overfor andres sind og et fravær af moralske medmenneskelige overvejelser, på et globalt plan. Holocaust er blot et af talrige rædselsvækkende eksempler på traumatisering i stor målestok, hvor det kan være på sin plads at tale om samfundsmæssig mentalisering eller rettere mangel på samme.

På samme måde som man kan sige, at manglende mentalisering på individniveauet kan lede til vold, kan man således måske også tale om, at manglende mentalisering på et større gruppe- eller samfundsniveau kan lede til vold. En måde at forebygge vold kunne i forlængelse heraf være mentaliseringsfremmende initiativer på såvel individ- som samfundsniveau. Hvordan en sådan opgave kan løftes må anses som en spændende diskussion. En diskussion der grundlæggende handler om, hvordan vi kan fremme en generel mentaliserende indstilling i samfundet.

I denne perspektivering har jeg som beskrevet forsøgt at skitsere videre perspektiver på specialets pointer. Disse omfatter et kønsperspektiv i forhold til vold, sondringen mellem behandling og straf, de flydende grænser for acceptabel vold samt vold og mentalisering på et samfundsniveau. Alle perspektiver der kunne være spændende at arbejde videre med i anden sammenhæng.

Litteraturliste

Allen, JG, Fonagy, P, Bateman, AW (2010). *Mentalisering i klinisk praksis*. Hans Reitzels Forlag. Pp. 1-428 (428 s.)

Bateman, A & Fonagy, P (2007). *Mentaliseringsbaseret behandling af borderline-personlighedsforstyrrelse – En praktisk guide*. Akademisk Forlag, København 2007. Pp. 1-243. (243 s.)

Brenner, C (1971). *The Psychoanalytic Concept of Aggression*. Int. J. Psycho-Anal., 52:137-144. (7 s.)

Buss, D.M. & Shackelford, T.K. (1997). *Human Aggression in Evolutionary Psychological Perspective*. Clinical Psychology Review, vol. 17, no. 6. Pp. 605-619. (14 s.)

Ewen, R.B. (2003). *An Introduction to Theories of Personality*. 6th ed, Lawrence Erlbaum Associates, Inc. Pp. 11- 56. (47 s)

Fonagy, P (2003). *Towards a Developmental Understanding of Violence*. The British Journal of Psychiatry 183:190-192. (4 sider)

Fonagy, P (2004). *Early-Life Trauma and the Psychogenesis and Prevention of Violence*. Ann. N.Y. Acad. Sci. 1036:181-200. (19 s.)

Fonagy, P., Gergely, G., Jurist, E., Target, M. (2007). *Affektregulering, mentalisering og selvets udvikling*. Akademisk Forlag, København. Pp. 1-525. (525 s.)

Fonagy, P, Moran, G.S., Target, M (1993). *Aggression and the Psychological Self*. Int.J.Psycho-Anal., 74:471-485. (14 s.)

Fonagy, P., Schore, A.N., og Stern, D. (2006). *Affektregulering i udvikling og psykoterapi*. Pp. 1-207. (207 s.)

Fonagy, P & Target, M (1995). *Understanding the Violent Patient: The Use of the Body and the Role of the Father*. Int. J. Psycho-Anal., 76:487-501 (12 s.)

Freud, S. (1929). *Kulturens byrde*. Hans Reitzels Forlag A/S, København 1983. (97 s.)

Glasser, M (1979). *Some aspects of the role of aggression in the perversions*. I Sexual Deviation, Ed. Rosen, I (1979). Oxford University Press. Pp. 278-305 (27 s.)

Glasser, M (1998). *On violence: A Preliminary Communication*. Int.J. Psycho-Anal., 79:887-902. (13 s.)

Glasser, M (1986). *Identification and its Vicissitudes as Observed in the Perversions*. Int. J. Psycho-Anal., 67:9-16. (8 s.)

Hart, S & Schwartz, R (2008). *Fra interaction til relation*. Pp. 221 – 270. (49 s.)

Kernberg, O. (1967). *Borderline Personality Organization*. J. Amer. Psychoanal. Assn., 15:641-685 (44 s.)

Kernberg, O.F. (1996). *A Psychoanalytic Theory of Personality Disorders*. I: Clarkin, J.F. & Lenzenweger, M.F. (red). Major Theories of Personality Disorder. New York: The Guildford Press. Pp. 106-140. (34 s.)

Kernberg, O.F (2004). *Aggressivity, Narcissism, and Self-Destructiveness in the Psychotherapeutic Relationship*. Yale University Press, New Haven and London. Pp. 1-44 (44 s.)

Laplanche, J og Pontalis, J.B (1973). *The Language of Psycho-Analysis*. The International Psycho-Analytical Library, 94:1-497. London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis. Pp. 16-17 (2 s.)

Menninger, W.W (2007). *Uncontained rage: A psychoanalytic perspective on violence*. Bulletin of the Menninger Clinic, 71, 115-131. (16 s.)

-
- Menuck, M og Voineskos, G (1981). *The Etiology of Violent Behavior*. General Hospital Psychiatry, 3, 37-47. (10 s.)
- Mizen, R (2003). *A contribution towards an analytic theory of violence*. Journal of Analytical Psychology, 48, 285-305 (20 s.)
- Mortensen, K.V (2001). *Fra neuroser til relationsforstyrrelser*. Gyldendal, København. Pp. 44-65, 181-198, 291-320. (67 s.)
- Parsons, M. *The roots of violence: theory and implications for technique with children and adolescents*. I The handbook of Child & Adolescent psychotherapy. Psychoanalytic approaches. Ed. Lanyado, M & Horne, A. (2009). Routledge. Pp. 361-380. (19 s.)
- Perelberg, R.J (1995). *Violence in Children and Young Adults: A Review of the Literature and Some New Formulations*. Bul. Anna Freud Centre, 18:89-122. (20 s.)
- Perelberg, R.J (1999). *Psychoanalytic Understanding of Violence and Suicide*. Routledge, London. Pp. xi-xvii, 1-177. (177 s.)
- Rydén, G. & Wallroth, P. (2010). *Mentalisering – At lege med virkeligheden*. Dansk Psykologisk Forlag A/S. Pp. 1-320. (320 s.)
- Winnicott, D.W (1984). *The nature and origins of the antisocial tendency*. I Deprivation and Delinquency. Ed. Winnicott, C, Shepherd, R & Davis, M. Tavistock Publications Ltd. Pp. 81-112. (31 s.)
- Winnicott, D.W (1969). *The Use of an Object*. International Journal of Psycho-Analysis, 50:711-716 (5 s.)

I alt 2523 sider.

Referenceliste

Adler, A (1908). *Der Aggressionstrieb im Leben und in der Neurose*. I Fortschritte der Medizin.

Ainsworth, M.D.S., Blehar, M.C. Water, E & Wall (1978). *Patterns of Attachment: A psychological Study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Blair, R.J.R. (2004). *The roles of orbital frontal cortex in the modulation of antisocial behaviour*. Brain Cogn. 55:198-208.

Boidy, L.M., Nagin, D.S., Tremblay, R.E. et al. (2003). *Developmental trajectories of childhood disruptive behaviors and adolescent delinquency: a six-site, crossnational study*. Dev. Psychol. 39:222-245.

Bowlby, J (1969). *Attachment and Loss. Vol.1: Attachment*. New York: Basic Books.

Ekman, P (2003). *Emotions Revealed*. New York: Holt.

English, H.B & English, A.C. (1958). *A comprehensive dictionary of psychological and psychoanalytical terms*. New York: Longmans, Green & Company.

Erikson, E (1950). *Childhood and Society*.

Fairbairn, W.R.D (1954). *An Object-Relations Theory of Personality*. New York: Basic Books

Felding, T.U (2005). *Kriminelle indvandrerdrenge psykologisk set*. Psyke & Logos, 2005, 26, 221-257.

Fonagy, P (2004). *Early life trauma and the psychogenesis and prevention of violence*. Ann. NY. Acad. Sci. 1036:181-200. (afventer på uni bib i bog om violence in children – flyt da op til pensum)

Freud, S (1920). *Beyond the pleasure principle*.

Freud, S (1923). *The ego and the id*.

Freud, S (1938). *An Outline of Psychoanalysis*.

Gads Psykologi Leksikon (2007). Gads Forlag

Hartmann, H, Kris, E & Loewenstein, R.M. (1949). *Notes on the theory of aggression*. Psychoanal. Study Child.

Højsgaard, L (2004). *Hævnens renæssance*. Information, d. 20.07.04. (4 s.)

Kohut, H (1967). *Thoughts on narcissism and narcissistic rage*. Psychoanal. St. Child, 27, pp. 360-401.

Lehmann, C (2009). *Kriminalforsorg er ikke et spørgsmål om tro*. Information, d. 01.10.09. (2 s.)

Osofsky, JD & Elberhart-Wright, A (1988). *Affective exchanges between high-risk mothers and infants*. Int.J.Psycho-Anal., 69, 221-231.

Parens, H (1979). *The Development of Aggression in Early Childhood*. New York: Jason Aronson.

Psykologisk Leksikon (2005). Hans Reitzels Forlag, København.

Stern, D (2000). *Spædbarnets interpersonelle verden*. Hans Reitzels forlag.

Storr, A (1968). *Human aggression*. New York: Atheneum.

White, H.R., Bates, M.E. & Buyske, S (2001). *Adolescence-limited versus persistent delinquency: extending Moffitt's hypothesis into adulthood*. J. Abnorm. Psychol. 110:600-609.

Winnicott, D.W (1973). *The Child, the Family, and the Outside World*. Middlesex.

Winnicott, D.W (1963). *From dependence towards independence in the development of the individual*. I Winnicott, D.W: *The Maturrational Processes and the Facilitationg Environment*, London: Hogarth Press, 1982.

Hjemmesider

<http://www.guardian.co.uk/news/2000/nov/21/guardianobituaries>